

Gimnazija Celje-Center

NIHILIZEM KOT VZROK ZA MNOŽIČNE SAMOMORE

Avtor: Sašo Vozlič, 4. Letnik
Mentor: prof. Sergej Vučer
Šolsko leto 2012/2013

Kazalo

POVZETEK	4
UVOD	5
Opredelitev problema	5
Hipoteze	6
Metodologija	7
JEDRO	8
Teroterični del:.....	8
1. Nihilizem	8
1.1 Kaj je nihilizem?	8
1.3 Sodobna družba in nihilizem	13
2. Nihilizem in mladi.....	19
2.1 Značilnosti razvojnega obdobja mladostništva	19
2.2 Kje danes stojijo mladi?	22
3. Samomor in mladi.....	38
3.1. Sociološka teorija	38
3.2. Družbeni vzroki.....	40
3.3. Biološka zrelost organizma kot dejavnika samomorilnosti.....	41
Empirični del.....	43
Analiza anketnega vprašalnika.....	44
Analiza pridobljenih podatkov in ovrednotenje zastavljenih hipotez	57
ZAKLJUČEK.....	58
Subjektivno videnje problema.....	58
LITERATURA	59
Priloga	63
Zahvala.....	65

Graf 1: Vizije osebne prihodnosti študentov in študentk iz leta 1995 in 2010 (Lavrič idr., 2010: 340)	23
Graf 2: Vizije družbene prihodnosti študentov in študentk iz leta 1995 in 2010 (Lavrič idr., 2010: 341)	23
Graf 3: Odnos mladih do prihodnosti v letih 2000 in 2010 (Lavrič idr., 2010: 118.....	29
Graf 4: Pomembnost posameznih vrednot slovenske mladine leta 2000 in 2010 (Lavrič idr., 2010: 325).....	31
Graf 5: Spremembe pomembnosti posameznih vrednotnih kategorij v obdobju 1992–2008 v mladostnih kategorijah do 29 let in nad 29 let (Lavrič idr., 2010: 324)	33
Graf 6: Prihodnost naše družbe bo	47
Graf 7: Moja osebna prihodnost bo	48
Graf 8: Bojim se, da ne bom dobil zaposlitve.....	49
Graf 9: Bojim se, da bom izgubil službo oziroma da bi jo izgubil, če bi bil zaposlen .	49
Graf 10: Osebni občutki	50
Graf 11: Čustva in človeški odnosi	51
Graf 12: Prihodnost družbe bo.....	52
Graf 13: Moja osebna prihodnost bo	53
Graf 14: Bojim se, da ne bom našel zaposlitve.....	53
Graf 15: Bojim se, da bom ostal brez službe	54
Graf 16: Osebni občutki	55
Graf 17: Čustva in človeški odnosi	56
 Tabela 1: Vizija osebne in družbene prihodnosti mladine iz leta 1993 in 2010 (Ule in Mihenj, 1995: 188; Lavrič idr., 2010: 339).....	24
Tabela 2: Občutki mladih glede lastnega življenja (Ule idr., 2000, str. 51)	25

POVZETEK

Samomor je pojav, ki je danes vse pogostejši, predvsem pri mladostnikih. Razlogi zanj so različni vendar, pa so vsi pod vplivom nihilizma, filozofskega koncepta po katerem je življenje nesmiselno. Nihilizem prinaša kulturno nelagodje, v katerem se krepijo negativni vzorci moderne družbe, kot individualizacija in družbena anomija. Temu so najbolj izpostavljeni mladi, saj je mladost izredno občutljivo obdobje, tako fizično kot psihično. Ugotovil sem, da mladi danes doživljajo občutke tesnobe in negotovosti, saj se družba za njih ne zanima in je njihova prihodnost negotova. Ker pa so danes mladi čustveno slabše vzgojeni, težje predelajo konflikte in stresne situacije.

KLJUČNE BESEDE: nihilizem, samomor, mladi, psihozifična odpornost, modernizacija

UVOD

Opredelitev problema

»Kaj se zgodi, kadar kriza ni več izjema, temveč pravilo naše družbe?«
M.Benasayag, G.Schmit, Les passions tristes(»Žalostne strasti«)

Odkar se je človek zavedal samega sebe in je začel razmišljati, si je zastavljal vprašanja, čemu vse to. Iskal je smisel in to iskanje smisla je še danes aktualni problem. Njemu se je posvetila celotna smer filozofije. V 18. stoletju je bil nemški filozof Friedrich Nietzsche eden prvih, ki je zavrgel stare verske doktrine. Kot podlago za svojo filozofijo je sprejel nihilizem in napovedal propad Evrope. Kasneje so njegovo filozofijo nihilizma nagradili številni filozofi, med njimi sta bila tudi Jean-Paul Sartre in Martin Heidegger. Nihilizem izhaja iz spoznanja, da je življenje brez kakršnega koli smisla. Kadar ljudje v življenju ne najdejo smisla, jih to vodi v depresijo, melanholičnost in apatijo. Posebno so izpostavljeni mladostniki, ki so občutljivi inosebnostno neizoblikovani. Brezsmiselnost je bolj kot nekoč prisotna v modernih družbah. Religija je nekoč imela največji vpliv na osmišljanje posameznikovega življenja, danes pa se pomembnost in vloga religije zmanjšuje. Vprašanja, ki si jih moramo zastaviti so glede tega, kako je to vplivalo na našo družbo in predvsem kako je to vplivalo na naše mlade. Ali je odprava smisla posledica modernizacije ali obratno? Kako to vpliva na naša življenja, če sploh vpliva. Ali so mladi bolj dovzetni na vplive nihilizma? In najpomembnejše ali lahka nihilizem vpliva na življenje posameznika v tolikšni meri, da si je ta pripravljen odvzeti svoje življenje.

Hipoteze

Zastavil sem si pet hipotez, ki jih želim ob raziskovanju naloge potrditi ali pa ovreči:

1. Moderna družba je spodbudila razraščanje nihilizma s procesi sekularizacije, individualizacije in urbanizacije.
2. Pomanjkanje čustvene vzoje tako doma, kot na državnem nivoju vodi do čustveno infantilne mladine.
3. Čustvena infantilnost spodbuja nihilizem
4. Nihilizem vodi do samomorov.

Metodologija

Raziskave sem se najprej lotil tako, da sem zbral dela, ki predstavljajo problem nihilizma kot vzroka za samomore. Pri tem sem odkril diplomsko delo Barbare Vrečar z naslovom *Nihilizem in mladi: vloga socialnega pedagoga*, ki je imelo podobno tematiko kot moje delo in je črpalo iz istih virov kot sem jih sam predvidel. Zato sem za dva poglavja teoretičnega jedra črpal iz njenega dela, tretje poglavje pa sem napisal s pomočjo raziskovalne naloge Davida Rozmana *Samomor med mladimi*, ki mi jo je priporočil moj mentor. Da bi svoje hipotezo podkrepil še z dodatnimi dokazi, sem sestavil in izvedel anketni vprašalnik. Anketo sem naredil in objavil na internetni strani <http://www.1ka.si>. Za pisavo in oblikovanje seminarkse naloge sem uporabil program Microsoft Office 2010. Uporabil sem pisavo Arila z velikostjo 12pt.

JEDRO

Precej sem črpal in si pomagal z diplomskim delom *Nihilizem in mladi: vloga socialnega pedagoga*. Avtorica diplomskega dela je Barbara Vrečar. Njeno diplomsko delo sem na kratko obnovil, hkrati pa ga tudi nadgradil z analizami, ki sem jih opravil.

V drugem delu pa bom obravnaval tematiko samomora. Pri tem bom povzel raziskovalno delo Davida Rozmana, *Samomor med mladimi*. Raziskovalno delo bom povezal z idejami nihilizma in poskušal vzpostaviti vzročno-posledično povezo .

Teroterični del:

1. Nihilizem

1.1 Kaj je nihilizem?

Beseda nihilizem izhaja iz latinske besede nihil in pomeninič. Prvi jo je uporabil nemški filozof Jacobi, populariziral pa jo je ruski pisatelj Ivan Sergejevič Turgenjev. Pojav nihilizma je zelo širok, saj se lahko navezuje na filozofsko misel, posameznikovo življenje ali pa kot značilnost moderne družbe. Najbolj splošna definicija nihilizma je nazor, po katerem življenje nima smisla, ker ne obstaja noben splošni življenjski smisel ali pa karkoli objektivnega, ki bi nas zavezovalo kakršnikoli moralni oziroma vrednotni obvezi. Takšen nihilizem je bil značilen za nemškega filozofa Friedricha Nietzscheja, ki ga bom malce podrobneje predstavil, skupaj z Martinom Heideggerjem in Jean-Paul Sartrom. Čeprav se zdi nihilizem predvsem moderni pojav, pa ob podrobnem pregledu zgodovine ugotovimo, da so bila nekatera filozofska stališča podobna nihilizmu. Takšna stališča najdemo že pri starogrških sofistih, med drugim pri Gorgiasu. Bili so mnenja, da čeprav je neko dejanje sprejemljivo v vrednotno-normativnem konsenzu ene družbe, ni nujno sprejemljivo v vrednotno-normativnem konsenzu druge družbe in da ni nobenih absolutnih dejstev. Tu se mi zdi primeren Platonov izrek: »Človek je merilo vseh stvari: bivajočih, kako so, nebivajočih, kako niso.« Prav ta relativizem bi lahko povezovali s konceptom nihilizma v kasnejšem času. Strinjam se z Galimbertijem, da je bila nihilistična misel vedno prisotna, vendar se je okrepila v sodobnem času.

1.1.1 Friedrich Nietzsche

Friedrich Wilhelm Nietzsche je bil nemški filozof, ki je najbolj zaznamoval koncept nihilizma. Pri tem je bil precej radikalen, saj je nihilizem zanj pomenil, da so najvišje vrednote razvrednotene, da ni cilja in da manjka odgovor čemu. Te vrednote pa ne

pomenijo vrednot na splošno, ampak gre le za najvišje vrednote, ki so bistvene za življenje. To je Nietzsche povedal s svojim najbolj znanim stavkom: »Bog je mrtev!« Z Bogom je mislil predvsem na metafizičnega Boga, ki je v filozofiji najvišje bitje. Torej nihilizem zanika vse, kar bi lahko človeka določalo od zunaj. Nietzschejeva je tudi misel, da človeku ne sme in ne more biti nič naloženo, kvečjemu si sme sam kaj naložiti (Stres, 1979:11).

Nietzsche loči med tremi vrstami nihilizma (Woodward, 2002). Prva oblika je nepopolni nihilizem, ki preprosto zamenja dosedanje najvišje vrednote. Druga oblika je ekstremni oziroma radikalni nihilizem. Slednjega deli na pasivnega in aktivnega. Za pasivni nihilizem je značilna slabost in izčrpanost duha, obup in resignacija nad svetom. Prav ta oblika je uničevalna in vodi v samomor. Stres (1979) trdi, da ima tak nihilizem izvor v nemoči, duhovnem razkroju in nazadovanju. Vrednote in cilje odklanja, ker je izčrpan in nima več notranje moči. Kot tipičen takšen primer Nietzsche navaja budizem. Razlika pa je pri aktivnem nihilizmu, ki je tudi brezsmiseln, vendar pa ima veliko duhovne moči, zaradi katere dotedanji smotri, vrednote in cilji ne ustrezajo več (Stres 1979: 9). Aktivni nihilizem poskuša prevrednotiti sedanjo družbo, kar vodi do dovršnega nihilizma, pri katerem so vse vrednote popolnoma uničene, hkrati pa je to faza, ko je nihilizem presežen. Prav za to obliko se zavzema Nietzsche. Woodwardova navaja, da je za Nietzscheja nihilizem bolezen moderne dobe, predvsem v evropskem prostoru, ki vpliva na družbo, kulturo in na posameznika, napoveduje pa ga še za prihodnost. Vendar pa naj bi bil nihilizem presežen in človeštvo bo vstopilo v svet z novimi kategorijami. Pri tem naj bi imela ključno vlogo volja do moči, saj je po Nietzscheju to tisto edino resnično, zemeljsko življenje in je edina mera postavljanja vrednot. Nietzsche potemtakem ni mislil, da naj bi človek ne imel nobenih vrednot, temveč samo to, da si vse te vrednote vede postavlja edino resnično zemeljsko življenje (tj. volja do moči) zase, za svojo rast ... (Urbančič in Heidegger, 1971: 13). To pomeni, da je volja do moči temeljna narava bivajočega in iz nje izhaja postavljanje vrednot. Volja do moči pa se lahko ohranja le, če se vedno znova preseže. Kot je to povedal Heidegger, gre za nenehno samopre-močevanje. Utelesenje tega cikličnega procesa je nadčlovek, ki je merilo novega reda vrednot. Nietzsche vidi proces osvobajanja od starih vrednot vse do dovršnega nihilizma v treh stopnjah. Prva je kot kamela, ki potrpežljivo prenaša breme starih vrednot. Naslednja je lev, ki se bori proti zmaju (stare vrednote). Zadnja pa je otrok, ki se igra ter ustvarja. Le-ta predstavlja nadčloveka. Tukaj naj še omenim, da govorimo predvsem o evropskem nihilizmu, saj je ta »temeljni proces zgodovine Zahoda, notranja logika te zgodovine« (Heidegger 1961, v Galimberti, 2009: 17). Nihilizem je vedno bil prisoten, vendar se je v svoji pravi obliki pokazal šele zdaj. Nietzsche vzrok za to vidi v krščanski moralni razlagi sveta, ki odvzema smisel zemeljskemu življenju in poudarja onstranstvo. Nietzsche v tem vidi razvrednotenje zemeljskega življenja. Ko je razglašena smrt Boga, to življenje postane nevzdržno in nesmiselno. »Prihaja čas, ko bomo morali plačati za to, da smo bili dve tisočletji kristjani; izgubljam težišče, ki nam je pustilo živeti« (Nietzsche, 1991: 22).

1.1.2 Martin Heidegger

Je bil eden najpomembnejših filozofov 20. stoletja. Za raziskovalno delo je pomembna predvsem njegova teza o pozabi biti.

Heidegger razlikuje med bivajočim, kar je vse, kar dejansko obstaja (npr. miza, drevo, hiša, itd.) in med bitjo, kar pomeni obstoj nečesa oziroma to, da je. Ta pojem je soroden pojmu bivati ali obstajati (Stres, 1979). Heidegger trdi, da smo pozabili spraševati po biti, s tem pa pade njen smisel. Vpraševanje po biti vidi Heidegger v vprašanju: »Zakaj sploh je bivajoče in ni rajši nič?« (Heidegger, 1995: 1). Na tako vpraševanje po biti smo pozabili, zato je bit postala samoumevna, kar posledično pomeni, da nima več iste pomembnosti in vrednosti. Heidegger meni, da se sprašujemo le še po bivajočem, kar poimenuje tudi z izrazom »padlost v bivajočnost« (Stres 1979). Vse dojemamo le še kot bivajoče. Zato je bit zreducirana na predmet. Pozaba biti se kaže tudi v »zapadlost brezosebnemu se« (Burkard idr., 1997). Posameznik se ne sprašuje več o prisotnosti svoje biti in smislu življenja, ampak zapade v stanje samoumevnosti: nekaj se dela, ker vsi tako delajo. Heidegger podobno kot Nietzsche meni, da je to posledica klasične zahodne metafizike (Vattimo, 2004), ki je nagnjena, da mislimo po modelu predmetnosti in s tem pozabljamo pravi pomen besede biti. Tukaj se nahaja razlog za sodobno nihilistično občutje. V Stresovi kritiki klasične metafizike lahko izvemo, zakaj jo krivi za pozabo biti. Človek v ospredje zanimanja vedno bolj postavlja tisto, kar se nam kaže, torej kar je bivajoče. S tem pa pogosto spregleda bit. Pri tem je človek bivajoče vedno utemeljeval oziroma razlagal z drugim bivajočim, s tem pa je razvrednotil bivajoče, saj je odvisno od nekoga drugega. Dolgo je bil Bog tisti, pri katerem se je spraševanje o vzrokih ustavilo in človeka pomirilo pri iskanju odgovorov. Zato smrt Boga pomeni usodno prelomnico, saj z njegovo odsotnostjo vse ostalo postane prazno in nesmiselno. Nihilizem pri Heideggerju torej pomeni proces, na koncu katerega z bitjo kot tako »ni več nič« (Vattimo, 1997), kar smo že omenili na začetku. Nihilizem pri Heideggerju bi lahko poimenovali tudi kot težnjo metafizike, »da misli bit kot predmet, je pozaba biti, teži torej k temu, da negira bit.« (Vattimo 2004: 68). Ta pozaba pa ima usodne posledice, saj človek, kateremu odvzamemo bit, ostane brez smisla in vrednosti, ker ostane le še bivajoče tu in zdaj. Človek brez biti postane predmet, s katerim lahko razpolagamo in manipuliramo. Če je prej človeka določalo najvišje bivajoče, zdaj z odsotnostjo tega prenese »stvariteljstvo« nase in začne razpolagati z drugimi ljudmi in določati njihovo bit.

1.1.3. Jean-Paul Sartre

Jean-Paul Sartre je bil francoski pisatelj in eden glavnih predstavnikov filozofije eksistencializma.

Med njegovimi glavnimi temami sta vprašanje o človekovi biti in svobodi. Če začnemo pri prvi, lahko vidimo, da Sartre razlikuje med dvema pojmom: bitjo-na-sebi in bitjo-za-sebe (Burkard idr., 1997; Stres, 1999; Palmer 2002). Bit-na-sebi je

nadčloveška realnost oziroma pozitivno dana stvarstvo. »Bit je, Bit je na-sebi. Bit je, kar je.« (Sartre, 1972; Palmer, 2002: 261). Bit je goli obstoj brez razloga. Na drugi strani pa je človekovo izkustvo samega sebe zavestno bivanje. Je bit-za-sebe. To bivanje zase je prazno in brez danosti, pravzaprav jenegacija vseh danosti. (Stres, 1999) Bit-za-sebe ima torej sposobnost negacije oziroma ničanja, kar tudi določa človekovo eksistenco, ki v sebi nosi negacijo (Burkard idr., 1997). To pomeni, da je človek svoboden in nedoločen, ker zanika vsakršno danost.

Sartre (1968) vidi človekovo svobodo v tem, da eksistenca prehaja esenco (bistvo), kar je obrat, saj si je pred tem Bog najprej zamislil človeka in šele nato pride do njegovega obstoja. Sartre (1968) pravi, da je filozofski ateizem v 18. stoletju sicer ukinil Boga, ne pa tudi ideje, da esenca prehaja eksistenco, kar pomeni, da je za človeka še vedno značilna univerzalna človeška narava. Sartre pa gre tu še dlje, saj trdi, da človeške narave ni, saj ni Boga (Bog je namreč mrtev), ki bi jo zasnoval. Sartre torej trdi, da človek v svetu najprej biva, se pojavlja v svetu in se šele nato definira (Sartre, 1968: 188). Tu postavi prvo načelo eksistencializma: »Človek ni nič drugega, kakor tisto, kar se sam naredi.« (Sartre 1968: 188). Ker človeka nič ne določa, je projekt samega sebe, kar pa je tudi ena izmed glavnih postavk nihilizma. Sartre meni, da je svoboda tista, kateri bi se moralo porediti celotno človeško delovanje. V kolikor se podrejamo pravilom pomeni, da nismo več svobodni. Sartre povezuje svojo teorijo z ateizmom, saj če ni Boga tudi ni temeljnih vrednot in morale. »Če Boga ne bi bilo, potem bi bilo vse dovoljeno,« so besede pisatelja Dostojevskega. Sartre pa v njih vidi izhodišče eksistencializma. »Res je vse dovoljeno, če ni Boga. In zavoljo tega je človek zapuščen, ker ne najde ne v sebi ne zunaj sebe možnosti, da bi se oklenil. Predvsem ni zanj nobenih opravičil.« (Sartre, 1968: 194). Človek je »obsojen na svobodo« (Sartre, 1968), zato je tudi odgovoren za svoja dejanja. Človek si mora v vsaki posamični situaciji izbrati oziroma izumiti svoje rešitve, saj nima nobene objektivno dane opore ali smeri (Stres, 1999). Sartre poudarja, da človek ni odgovoren le zase, temveč je odgovoren tudi za druge, saj s svojo odločitvijo izbira tudi vse druge ljudi. Z izbiranjem potrdimo določeni stvari vrednost, s tem pa hkrati ustvarjamo podobo človeka, kakršnega smo izbrali.

Nihilizem v Sartrovi filozofiji ni le to, da je odsotna vsakršna absolutna danost, ampak tudi to, da je »obsojen na svobodo«. Človek je svoboden in prav zato vržen v nič. Vse izbire, ki jih imamo, so absurdne. Čeprav jih je neskončno, nima prav nobena posebnega pomena. Človek teži k nemogočemu (Stres 1999; Vattimo, 2004), saj je zavest (bit-za-sebe) v večni napetosti z bitjo-na-sebi. Kakor hitro je namreč kakšna vrednota ali cilj dosežen, postane toga objektivnost, torej tisto, kar naj bi človek pravzaprav negiral.

Kratko sem predstavil filozofe in mislece, ki jih povezujemo z nihilizmom. Zavedam se, da je predstavite skopa in da bi lahko predstavil še več.

Naj izpostavim skupne točke, ki se mi zdijo pomembne. Z nihilizmom se najbolj ukvarjata Nietzsche in Heidegger. Oba ga vidita kot proces, ki je značilen za zahodno

družbo. Nietzsche vidi vzrok za to v krščanstvu, ki je razvrednotilo življenje in povečevalo posmrtno. Heidegger pa vidi vzrok v tem, da smo pozabili vpraševati po biti. Pri vseh treh avtorjih je ključnega pomena Bog oziroma smrt le-tega. Bog je bil steber, na katerem so gradile svoje življenje prejšnje generacije. Po njegovi smrti se ta steber podre. Sartre pa nam prinaša »obsojenost na svobodo«. Kot pravi Eagleton (2009), vprašanje po smiselnosti življenja veliko bolj muči ljudi danes kot v predmoderni dobi, prav tako je govorjenje o tesnobi in absurdu veliko bolj pogosto med misleci v 20. stoletju kot pri mislecih 12. stoletja.

1.2 Odčaranje sveta – pot do nihilizma

V preteklosti so ljudje živeli v urejenem kozmosu, kjer je vse imelo svoje mesto in smoter. Svet je imel tudi svoje meje, ki pa so prinašale red, stabilnost, in kot pravi Galimberti (2009), je to človeku pomagalo pri odločanju med tem, kar je prav in tem, kar je narobe. V grški filozofiji sta Platon in Aristotel imela za temelj nekaj nadčutnega oziroma negibnega gibalca. Krščanstvo je takšno mišljenje v določeni meri prevzelo, saj je postavilo Boga kot absolutnost, alfo in omega, jing in jang. »Duša, ki si jo je zamislil Platon, je bila zdaj namenjena k cilju in je zaživela v vznemirjenem pričakovanju in času, ki sta jo ločevala do cilja,« opiše Galimberti (2009: 13) srečanje grške filozofije in judovsko-krščanskega oznanila. To potovanje do cilja, ki sta ga prinesla judovstvo in krščanstvo, je bistveno spremenilo dotedanje gledanje na čas. Pred tem so ljudje čas dojemali ciklično, v njem se vse ponovno vrača, kot npr. letni časi. Zdaj pa je prišel čas, ki poteka linearno od stvaritve do odrešenja. In prav to potovanje do cilja je bilo nosilo smisla. Linearni čas pa je tudi bistveno spremenil potek dogodkov v zgodovini. Ljudje so se v tem svetu počutili kot del večjega, hierarhičnega reda kozmosa, ki se je odražal v hierarhičnosti človeške družbe. (Taylor, 2000). Ljudje so imeli točno določeno mesto in vlogo v družbi, ki je imelo pomen in smisel »v verigi bivajočega.« (Taylor, 2000: 8). Po drugi strani pa je to predstavljalo omejitev. Taylor na zanimiv način opisuje človeštvo v letu 1500: njegovo sebstvo označi kot »porozno sebstvo«, kar pomeni, da je bil človek »občutljiv in odprt za vse, kar ga obdaja.« (Taylor, 2007: 52). Človekov pogled na svet je bil mističen, čaroben. Vir njegovih najmočnejših in najpomembnejših emocij je bil zunaj njega. V prehodu iz tradicionalne v moderno družbo pa so se stvari precej spremenile. Vir emocij ni bil več zunaj njega, ampak v njegovem umu. S tem pa se je prenesla tudi odgovornost iz zunanosti npr. zli duhovi, narava ... na človeka samega. Taylor (2007) tu vpelje nov pojem »ograjenega sebstva« (»buffered self«), ki ni več tako dojemljiv za zunanje vplive, saj je namreč od vsega tega ograjen. To vodi do odčaranosti sveta, saj mora biti vse podrejeno razumu. Tukaj pride na misel Descartes, ki je s stavkom: »Mislim, torej sem,« prišel do iskane točke, in sicer samozavedanja, predpostavljjanja sebstva (Burkard idr., 1997). Z Descartesom je »človek prvič sam postavljen kot subjekt in mera vsega bivajočega.« (Urbančič in Heidegger, 1971: 15) Novoveški subjekt se je počasi podal na pot k avtonomiji in samostojnosti. Svojo vlogo je imela tudi znanost, saj je z novimi odkritji zamajala

predstavo o tedanjem svetu. Galimberti (2009) omenja spoznanje, da Zemlja kroži okrog Sonca. S tem se je pojavila relativnost glede gibanja v prostoru, kar pa je imelo posledice tako v filozofiji kot religiji, saj je zamajalo ideje o stabilnosti in orientaciji. »Novi opis je vseboval še stare besede, toda pri označevanju stvari niso več predeljevale njihovega bistva, temveč samo njihov odnos. Brez »visok« in »nizek«, »notri« in »zunaj«, »daleč« in »blizu« je vesolje izgubilo svoj red, smoter in hierarhijo in se ponudilo človeku kot gola naprava, ki jo je mogoče razkrinkati z orodji računskega razuma.« (Galimberti, 2009: 14) Prav rušenje ali razpadanje tega reda ali redov pomeni odčaranje sveta, preko katerega je prišlo tudi do sodobne svobode. (Taylor, 2000). Demistifikacija sveta je prinesla svobodo za ceno stabilnosti, s tem pa se že vidi prihod nihilizma. Spremenil se je pogled na zgodovino, saj kot Vattimo opisuje, linearna zgodovina, ki je bila še značilna za moderno, v postmoderni ne velja več, saj jene občutimo kot novo stopnjo zgodovine, ampak kot njen konec. Kor pravi Lasch (1991) izgubljam občutek za kontinuiteto zgodovine ter občutek pripadnosti generacijam pred in za nami. Nietzsche pa meni, da je ta čas kot: »konec več kot dvatisočletnega moralnega in duhovnega gibanja, konec metafizike in krščanstva, konec vsakršne vrednostne sodbe,« (Galimberti, 2009: 16), kar pomeni konec linearne zgodovine.

Na kratko sem opisal, kako je nihilizem počasi prišel v sodobno družbo. Seveda pa se poraja vprašanje, kaj konkretno pomeni nihilizem za današnjo družbo. O tem bom govoril v naslednjem poglavju.

1.3 Sodobna družba in nihilizem

Kaj sploh je sodobna družba in kakšne so njene značilnosti? Pri pouku sociologije smo omenili naslednje značilnosti: sodobna družba je dinamična in polna hitrih sprememb, obstaja visoka stopnja delitve dela in avtomatizacije, je racionalna. Institucija znanosti ima velik, skoraj religijski pomen. Sodobna družba je družba organske solidarnosti, je globalizirana, odnosi med ljudmi so pogosto brezosebni. Formalni družbeni nadzor je večji, družbeno okolje je pluralno, družba sama je heterogena in ima visoko stopnjo urbanizacije in anomalije. V kontekstu nihilizma pa nas dobo zanimajo predvsem naslednje značilnosti: dinamičnost, racionalnost, brezosebnost odnosov in anomalija.

Za sodobno družbo obstajajo različna poimenovanja, ki pa se bolj ali manj navezujejo na obdobje pred tem. Najpogostejše uporabljamo izraz postmoderna družba. Bauman (2002) jo poimenuje »tekoča moderna«, Beck (2001) pa »družba tveganja«. Oba poimenovanja v sebi nosita nekakšno negotovost. Kot pravi Beck (2001), se začne pri »postmoderni« vse zabrisovati, predpona post namiguje nekaj več, česar ne more imenovati. Bauman (2002) podobno opisuje nestalnost današnjega časa, in sicer si pomaga s primeri iz fizike. »Tekočnost« je lastnost kapljev in plinov, hkrati pa jo uporabi kot vodilno metaforo za sedanjo moderno. Kapljevine zaradi šibke

povezanosti atomov le težka ohranijo svojo obliko; so v stalnem spreminjanju, zanje je veliko bolj pomemben čas, kot prostor, ki ga zavzemajo. Do tekoče moderne je prišlo skozi proces taljenja trdnih teles, ki simbolizirajo tradicijo, etične obveznosti in vse »kar vztraja v času in je neobčutljivo za njegovo minevanje ali nedovzetno za njegov tok.« (Bauman, 2002: 8) Skozi procese taljenja trdnih teles je lahko v družbo vstopil nov ekonomski red in instrumentalni um s tehnološkim in znanstvenim napredkom. Bauman si zastavlja vprašanje ali je bila moderna tekoča že od začetka ali je bilo »taljenje trdnih teles ves čas njena glavna zabava in najpomembnejši dosežek?« (Bauman, 2002: 7) To se sklada z mišljenju Nietzscheja in Heideggerja, da je bil nihilizem v zahodni zgodovini ves čas prisoten.

Ta »tekočnost« pa poteka vzporedno s sodobnim kapitalizmom in znanstvenim ter tehnološkim razvojem. Večja verjetnost kot do, da je eno povzročilo drugo, je verjetnost, da so ti procesi potekali vzajemno. Ves napredek, ki ga je dosegla današnja družba, ima tudi negativne razsežnosti in je tarča številnih kritik. Med njimi je pretirana usmerjenost v potrošnjo in materializem, ki na obrobje potiska simbolno dimenzijo človeškega življenja. (Eagleton, 2009) Potrebno je tudi izpostaviti etično sporne tehnične in znanstvene izume ter postopke, kot so genski inženiring in jedrska energija. Poleg vsega tega pa je onesnaženost okolja dosegla točko, ki postavlja našo prihodnost pod vprašaj. Zdaj razumemo, zakaj je Beck sodobno družbo imenoval kot »družbo tveganja«. Vse te spremembe so pomembne za sodobnega človeka in njegovo predstavo o svetu.

1.3.1 Položaj človeka in njegovi odnosi v sodobni družbi

Za sodobno družbo je značilno, da ima posameznik čedalje večji pomen. Ta proces imenujemo individualizacija. Je »preobrazba identitete iz danosti v nalogo« in zadolževanje akterjev, da so odgovorni za izvajanje naloge in za posledice (tudi stranske učinke) njihovega delovanja.« (Bauman, 2002: 42) Beck (2001) vidi individualizacijo kot trojnepojave:

- osvoboditev iz zgodovinsko vnaprej danih družbenih form in vezi v smislu tradicionalnih kontekstov gospostva in preskrbe (»dimenzija osvoboditve«),
- izguba tradicionalnih varnosti glede na praktično vrednost, vero in vodilne norme (»dimenzija odčaranja«),
- nova vrsta vključevanja v družbo (»dimenzija nadzorovanja«).

Pri Becku je to večplasten pojav, ki po eni strani osvobaja po drugi pa nadzoruje. Najprej se bomo osredotočili na pri dve dimenziji, ki sta bistveni za sodobnega posameznika. Ta je svoboden pri svojem odločanju, vendar pa to prinaša breme odgovornosti za lastne neuspehe oziroma uspehe, kar povečuje osebno tveganje. To absolutno svobodo smo zasledili že pri Nietzscheju in Sartrovi filozofiji.

Sočasno z individualizacijo pa je prišlo tudi do novih idealov, tu naj izpostavim predvsem ideale samoizpolnitve oziroma ideal prisotnosti, kot to poimenuje Taylor. Tolahko poimenujemo z znanima izrazoma, kot sta narcisizem in egoizem. Poleg tega Taylor (2000) meni, da so oblike kulturne pristnosti zašle na pot trivialnosti in absurdnosti, posledično pa se pojavljajo nove oblike konformizma in odvisnosti. Toda zakaj pride do zatona ideala pristnosti? Taylor (2000) problem vidi v tem, da smo izgubili ozadje, horizont pomembnega oziroma smisla, na katerem bi ta ideal pristnosti lahko utemeljili. Izgubili pa smo ga prav zaradi nihilizma. Ključen problem, ki se pojavi kot posledica tega, je relativizem, ki ga Taylor (2000) omenja pri idealu pristnosti. »Vse možnosti so enako vredne, zato ker jih svobodno izberemo, izbira si prisvoji in podeli vrednost.« (Taylor, 2000: 36) Problem je, da pravzaprav nobena izbira nima posebnega pomena, saj ji absolutna svoboda ne predpostavlja nobenega kriterija, po katerem bi jo lahko vrednostno opredelili. Tako tudi ideal pristnosti in različnosti, ki ga poudarjamo kot dosežek in vrednoto, ni več pomemben. Taylor (2000) meni, da ideal pristnosti zahteva horizont pomembnih vprašanj, ki pa je dandanes vse bolj zamegljen. Po Eagletonu (2009) to pomeni, da je simbolna dimenzija človekovega življenja potisnjena ob rob. V simbolno dimenzijo prišteva tri osrednja področja: religijo, kulturo in spolnost (označuje tudi širšo povezanost odraslih). To so bila tiska področja, na katera so se ljudje tradicionalno naslanjali, ko so se spraševali o smislu in vrednosti življenja. »Ljubezen, vera, navezanost na svoje bližnje in svojo kulturo: težko bi našli osnovnejše razloge za življenje.« (Eagleton, 2009: 32) S kulturo narcisizma pa postanejo ti le ovira na poti do absolutne svobode, saj se človek ne počuti več kot del širšega reda.

Posledice tega so vidne na različnih področjih, eden je zagotovo področje odnosa med ljudmi. Taylorjeva (2000) teza je, da kultura narcisizma ljudi čedalje bolj potiska v socialni atomizem, kar pomeni, da se ljudje čedalje manj povezujejo, vse bolj pa živijo izolirano drug od drugega. Najprej bomo obravnavali državo kot skupnost in širšo družbeno raven. Po Baumanu (2002) je najhujši sovražnik državljana individuum in individualizacija, ki je prinesla težave politiki in državljanom. Medtem ko je državljan nagnjen k prispevanju v skupno blaginjo države in hkrati poskrbi za lasten blagor, je »individuum mlačen, skeptičen in sumničav do obče stvari, občega dobrega, dobre družbe ali pravične družbe.« (Bauman, 2002: 47). Individuum se zavzema le za svoje dobro, ob stvareh, ki se ga ne tičejo, pa je pasiven. To lahko opazimo v veliki politični apatičnosti. Pri tem obstaja nevarnost, da na naše odnose gledamo samo kot na sredstvo zadovoljitve samega sebe. Taylor (2000) vidi bistveno vlogo v razvoju ideala pristnosti v odnosih, saj je ena izmed glavnih lastnosti človeka njegov dialoški značaj. Svojo identiteto razvijamo ob drugih, ki nas ne glede na naše želje oblikujejo v to, kar smo. Bauman (2002) opozarja na razpadanje človeških vezi, skupnosti in partnerstev. Vzroke vidi v negotovosti današnje družbe, ki vodi v osredotočanje le v trenutku koristi in zadovoljstva. Človeške vezi in partnerstva se obravnavajo kot potrošniški produkt, torej so le predmet našega zadovoljstva. To je problematično z vidika izkoriščanja in zlorabe, kar lahko dandanes vidim povsod, naprimer sedanja gospodarska kriza. Posameznik je vpleten v mnogo družbenih

procesov, kar mu prinaša svobodo in razvoj, po drugi strani pa mnogo nasprotij in konfliktov.

1.3.2 Prevlada instrumentalnega uma

Tukaj se bom predvsem osredotočil na današnji kapitalistični sistem in institucijo znanosti. Oba področja sta prinesla velik napredek v kvaliteti našega življenja, hkrati pa tudi nevarnosti in posledice, ki jih že danes občutimo.

Taylor kot skupno točko današnje ekonomije in znanosti navaja instrumentalni um, ki ga definira kot »vrsto racionalnosti, ki jo uporabljamo, ko izračunavamo najbolj ekonomično uporabo sredstev za dani cilj.« (Taylor, 2000: 10) Gre za maksimalno učinkovitost. Nevarnost, ki jo vidi Taylor (2000) v instrumentalnem umu, je ta, da si prisvoji naša življenja. Na podlagi tega poteka številno izkoriščanje delavcev. Lahko rečemo, da je razum sam »degradiran na raven gole sebične kalkulacije.« (Eagleton, 2009: 32). Nevarnost predstavlja nihilizem, saj ne samo spodbuja razvoj instrumentalnega uma, ampak tudi odstrani meje za kapital in tehnologijo, ki imata izredno moč. Kombinacija te moči in neomejene svobode prinaša usodne posledice, ki nas še samo bolj vlečejo v nihilizem. Na tem mestu si bomo še bolj podrobno ogledali področji ekonomije in tehnologije.

1.3.2.1 Področje ekonomije

Že prej smo omenili taljenje trdnih teles (Bauman, 2002), ki je podobno konceptu odsotnosti horizontov pomembnih vprašanj. (Taylor, 2000) »Taljenje trdnih teles je povzročilo, da se je ekonomija vse bolj trgala iz svojih tradicionalnih, političnih, etičnih in kulturnih angažmajev.« (Bauman, 2002: 9) To praznino je zasedla instrumentalna racionalnost in svobodnejši ekonomski red. V primerjavi s tem redom je vse ostalo postalo manj pomembno in neučinkovito, zato ta red obvladuje človeško življenje. (Bauman, 2002) Precej kritičen je bil do sodobnega sistema Eagleton (2009), saj je ta sistem zanj skoraj izključno instrumentalen. Bolj kot na vrednotah medčloveškega sodelovanja in solidarnosti gradi na moči, dobičku in materializmu. Vprašanje je, ali je v taki družbi sploh mogoče razviti ideal pristnosti, saj so življenjski standardi institucionalizirani in standardizirani. To pomeni, da »osvobojeni individuumi postanejo odvisni od trga delovne sile in s tem odvisni od izobrazbe, odvisni od potrošnje, odvisni od socialno-pravnih uredb in oskrbe, od načrtovanja prometa, potrošnih ponudb, možnosti in mode v medicinskem, psihološkem in pedagoškem svetovanju in oskrbi.« (Beck, 2001: 109) Bauman (2002) meni, da so sicer stare vzorce nadomestili novi, a so vseeno enako togi in neupogljivi kakor prej, kar pomeni, da se tu odpira vprašanje človekove dejanske svobode. Bauman (2002) to protislovnost svobode izrazi kot globok prepad med položajem posameznika *de iure* (svoboden položaj, ki je pravno zagotovljen) in njegovimi možnostmi, da postanejo posamezniki *de facto*, kar se kaže v tem, da prevzamejo nadzor nad svojo usodo in

lahko izberejo, kar resnično želijo. Po Becku (2001) individualizacija zaide v nekakšno protislovje: po eni strani se posameznik osvobodi iz tradicionalnih vezi in družbenih form, vendar se hkrati pojavi odvisnost od institucij, kjer pridemo do »dimenzije nadzorovanja« pri Beckovem pogledu na individualizacijo. Odvisnost od institucij ustvarja tudi precej konfliktov, saj institucije ustvarjajo razmerja in pogoje, ki niso v posameznikovem dosegu in ga naredijo »za igraro mode, razmerij, konjunktur in trgov.« (Beck, 2001: 192) V okviru ekonomske ureditve pa je prisotno tudi potrošništvo. To daje posamezniku večji občutek svobode, saj lahko izbira med ogromno količino izdelki. Dandanes pa se ta potrošniška mentaliteta ne nanaša le na materialne stvari, ampak tudi na religijo, kulturo in spolnost. Ta področja so prej veljala za trajna in ne le kot potrošniško sredstvo. Padla so v krog potrošnje, množične proizvodnje in želje po dobičku. (Eagleton, 2009) Če so prej v sebi nosile smisel, so sedaj »same postale del odtekanja smisla.« (Eagleton, 2009: 36). Marshall (v Bauman, 2002) opozarja na dve pomembni vprašanji, ki jih moramo postaviti takrat, ko veliko ljudi teče v isto smer: za čim tečejo in pred čim tečejo? Bauman (2002) meni, da sodobni porabnik morda teče za prijetnimi občutki in zadovoljstvom, ki mu ga ponujajo raznovrstni artikli, pa naj bodo to oblačila ali pa terapija s prijaznim strokovnjakom. Pri vprašanju pred čim tečejo pa pridemo do negotovosti, ki je njihov stalni spremljevalec. Človek skuša z želenim izdelkom doseči gotovost in prepričanje, ki pa nista dosegljiva zaradi odsotnosti temeljev in prisotnosti nevarne prihodnosti. Želeni artikel predstavlja neko drugo realnost, katero si potrošnik želi. Zaradi tega iskanja smisla v potrošnji ni nič nenavadnega, če rečemo, da so trgovski centri novodobna svetišča. Ker pa je zadovoljstvo ob nakupu nekega izdelka kratkotrajno ali pa ga sploh ni, se »igra« ponavlja znova in znova. Bauman tu naredi primerjavo z londonskim maratonom: »V porabniški dirki se ciljna črta vedno premika hitreje od najhitrejših tekačev; in večina tekačev, ki jih porinejo na progo, ima premlahave mišice in premajhna pljuča, da bi tekli hitro.« (Bauman, 2002: 93) Pri tej dirki pa je najbolj pomembno, da nikoli ne nehajo, saj nobena nagrada na koncu dirke ne zadovolji toliko, da bi drugim nagradam, ki nas še čakajo, odvzela privlačno moč. »Želja postane lasten smoter, edini nesporni smoter.« (Bauman, 2002: 93) Vsi ostali smotri so samo sredstva, da naj čim dlje obdržijo v dirki v kar najhitrejšem ritmu. Bauman (2002) še meni, da je danes na razpolago več ciljev, kot je sredstev, zato mora človek največ svoje pozornosti usmeriti v količino in učinkovitost sredstev. »Najpomembnejše sredstvo, zares metasredstvo, je to, da ostanemo v tekmi; sredstvo, da ohranimo pri življenju vero v druga sredstva in povpraševanje po njih.« (Bauman, 2002: 94) Prav pri tem osredotočanju na sredstva, potrošnjo, fizično lepoto in čilost pride do pozabe biti, na katero je opozoril Heidegger. Človek se je pozabil spraševati po biti, ki bi nas lahko obvarovala nihilizma. Naša odvisnost od sistemov, ki so polna protislovij in nevarnosti, pogosto pripomore k širjenju nihilizma.

1.3.2.2 Znanost in tehnologija

Podobno kot ekonomija tudi znanost in tehnologija prinašata tako pozitivno kot tudi negativno lastnost. Pri znanosti je najbolj problematično, da si tehnično-znanstvena paradigma ne zastavlja nobenega drugega cilja, kot le doseganje rezultatov in spet novega napredka (Galimberti, 2009), zato tudi ne more dati odgovora na temeljna posameznikova vprašanja po smislu. Manjkajo torej vprašanja, kot so: »Čemu naj služi vse to? Kam naj človek teži? Kam naj usmerja svoj razvoj?« (Stres, 1979: 16) Rezultat tega je težnja znanosti kot institucije k čim večji nevtralnosti in objektivnosti. To je po eni strani dobro, saj zagotavlja strokovnost, po drugi strani pa obstaja vprašanje, kam naj to znanje usmerimo in čemu naj služi. In prav to pomanjkanje ciljev in smisla je značilnost nihilizma. Po mnenju Galimbertija tehnika ni pristojna za iskanje odgovorov na vprašanja po smislu. Tehnika je v bistvu strogo racionalna, »kot kamen brezčutna povabljenka, ki ne prinaša svobode, resnice ali odrešitve.« (Galimberti, 2009: 17) Tudi Beck (2001) je precej kritičen do znanosti. Meni, da je vera v napredek »neke vrste zemeljska religija moderne, ki jo zaznamuje vera v neznano in neoprijemljivo, v ustvarjalno moč tehnike.« (Beck, 2001: 317) Mesto Boga je zdaj zasedlo gospodarstvo in znanost. Beck (2001) vidi problem v tem, da ima napredek status nečesa, kar je vedno legitimno; o njem se ne sprašujemo (vpraševanje po »kam« in »zakaj« imata na tem področju namreč že prizvok heretičnega) in ne odločamo demokratično. »Še več: je nadomestek za vprašanja, neke vrste predhodno soglasje za cilje in posledice, ki ostajajo neznane in neimenovane. Napredek je beli list kot politični program, glede katerega se zahteva pavšalno strinjanje, kot da bi bila to zemeljska pot v nebesa.« (Beck, 2001: 316). Vera v napredek je vera v rešitve problemov tega sveta, vendar napredek v procesu reševanja teh problemov proizvaja nove probleme in tveganja. »Modernizacijski proces postane »reflektiven, sam sebi postane tema in problem.« (Beck, 2001: 24) Kot pravi Beck (2001), bolj kot nevednost danes nevarnost prinaša vedenje, izpopolnjeno obvladovanje narave, sistemsko odločanje in stvarne prisile, kar se je vzpostavilo v industrijski dobi. Slabe strani tega »napredka« lahko občutimo danes kot onesnaženost vode in zraka, radioaktivno sevanje, podnebne spremembe ... Danes je tudi veliko etičnih vprašanj, predvsem na področju medicine. Beck (2001) opisuje primer oplojevanja in prenosa zarodkov, ki se danes že prakticira. Tukaj se pojavljajo vprašanja o tem, kako naj ravnamo z zarodki, kdaj jih lahko obravnavamo kot človeško življenje, kako naj izvajamo kontrolo kvalitete teh zarodkov? Pojavljajo se še druga vprašanja. Tudi sodobna književnost in filmska industrija odpirata podobna vprašanja, na primer v knjižnih delih Huxleya in Orwella. Ta tema pa se odpira tudi v filmu *The Island* (2005). Beck (2001) se čudi, da so vprašanja o posledicah, ciljih in nevarnostih pri teh odkritjih in praksah zastavljena šele naknadno. Obstaja nevarnost, da obvladovanje narave postane tehnično obvladovanje subjekta (Beck, 2001). Tukaj se spet vrnemo na vprašanje smisla, ki ga ob prisotnosti nihilizma tako radi pozabimo. Glede na to, kako daleč smo napredovali, pa je odprto vprašanje, »ali lahko človeški um obvlada, kar je človeški um naredil?« (Valerym v Bauman, 2002: 5)

1.3.3 Sodoben pogled na etiko in moralo

Morani koncepti se spreminjajo hkrati s spremembami družbenega življenja (MacIntyre, 1993). Pri prihodu nihilizma sta se etika in morala relativizirali, saj ni več nobenega, od človeka neodvisnega temelja. Etika in morala sta danes, ne samo za posameznike, ampak tudi za pretok moči in kapitala, le ovira. Moralnost je vse bolj odrinjena v zasebnost in čedalje bolj postaja »nekaj, kar je relevantnejše v dnevi, kakor pa v sejni sobi.« (Eagleton, 2009, str. 32). Taylor (2000) meni, da so moralni konflikti med moralnimi zahtevami na eni in osebni razvojem človeka na drugi strani vedno obstajali. Ker pa je danes osebni razvoj tako poudarjen, moralo večinoma opustimo. Če so naši predniki »trpeli zaradi neomajnega občutka za napačno početje,« (Taylor, 2000, str. 52), mnogi sodobniki brez težav preskočijo etične in moralne norme. To pa še ne pomeni, da v naši družbi ni nobene univerzalne etične usmeritve. Primer takšne usmeritve bi bila Splošna deklaracija človekovih pravic, ki ščiti prirojeno človeško dostojanstvo. Vendar pa tudi tukaj vidimo vpliv nihilizma, saj ta in podobne deklaracije ostanejo le mrtve črke na papirju.

2. Nihilizem in mladi

2.1 Značilnosti razvojnega obdobja mladostništva

Mladostništvo je posebno obdobje odraščanja. Če želimo razumeti mladostnike, moramo najprej predstaviti značilnosti tega obdobja. Razvojno obdobje mladostništva se raztega med obdobjem poznega otroštva in zgodnje odraslosti, med dvanajstim in štiriindvajsetim letom starosti (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004). Meja zgodnje odraslosti je ohlapnejša. Pojavil se je tudi termin postadolescenca, o njem govorimo takrat, ko lahko zgodnja starost sega do tridesetega leta. Pojmovanje obdobja mladostništva se je skozi čas spreminjalo (Poljšak Škraban, 2004). Iz prvotnega pojmovanja mladostništva kot viharnega, stresnega, predvsem pa uporniškega obdobja, se je sčasoma izkazalo, da to velja le za majhen odstotek. Razvojne naloge v obdobju mladostništva so po Harvighurstu (1972, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2004) naslednje: prilagajanje na telesne spremembe, čustveno osamosvajanje od družine in drugih odraslih, oblikovanje socialne spolne vloge, oblikovanje novih in stabilnih socialnih odnosov z vrstniki, razvoj socialno odgovornega vedenja, priprave na poklicno delo, priprava na partnerstvo in družino ter oblikovanje vrednotne usmeritve. Če katere od naštetih

razvojnih nalog slabo razrešimo oziroma je sploh ne, ima to pomembne posledice za prihodnost. Temelj naših odločitev pa so cilji. Zato je pomembna težnja vsakega posameznika, da izbere tisto, kar bo potrdilo njegovo pristnost in mu dalo smisel. Tisti mladostniki, ki se v obdobju odraščanja osamosvajajo, imajo pred sabo težjo nalogo. Mladostniki in tudi mladi odrasli lahko imajo pri iskanju vrednot in načel težave, saj je nihilizem dodobra razkrojil temelje.

Za mladostništvo je tudi opazna sprememba v miselnih sposobnostih. Gre za količinske spremembe, kot so naraščajoča kompetentnost za reševanje intelektualnih problemov. Spremembe se kažejo v načinu mišljenja (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004). Spremeni se tudi socialna kognicija oziroma dojemanje sebe ter ožjega in širšega okolja, v katerem mladostnik živi. Seveda pa ne smemo pozabiti na telesni razvoj, ki s seboj prinaša številne spremembe.

V čustvenem in osebnostnem razvoju pri mladih je nekaj manjših odstopanj v primerjavi z drugimi razvojnimi obdobji (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004). Mladostnikova čustva so kratkotrajno manj stabilna in bolj intenzivna. Prihaja do večjega nihanja v razpoloženju kot pri odraslih. Glede na raziskave profila čustev mladostnikov (Horvat in Zupančič, 1995, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2004) nasplošno prevladujejo pozitivna čustva. Kaže se tudi nižja stopnja sprejemanja, kar se odraža v »neposlušnosti« in nezaupljivosti mladostnikov. Zato so mladostniki dostikrat manj previdni in več tvegajo. V mladostništvu so pogostejša in intenzivnejša občutja anksioznosti. Ta občutja so odziv na neko nedoločeno ali nevarno situacijo. Občasna depresivna stanja se predvsem pri mlajših mladostnikih kažejo z dolgočasjem in stalnim iskanjem novih dejavnosti oziroma dražljajev (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004). Dolgčas se pojavi zaradi spoznanja, da tisto, kar se dogaja, nima pravega smisla. »Ta **eksistenčni** vakuum naj bi začasno povzročil zaznavo življenja kot nesmiselnega« (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004: 556). Da bi se mladostnik temu stanju izognil, nenehno išče nove in močnejše dražljaje.

Mladostništvo je tudi čas spreminjanja odnosa s starši, prijatelji in vrstniki. Odnos starš – otrok je vse manj strukturiran, mladostnik vse bolj sodeluje pri odločitvah staršev, starševska avtoriteta pa postane bolj dvosmerna (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004). Primarno okolje socializacije postane manj pomembno, večja pa se pomen sekundarnega okolja. V njem mladostniki preko odnosa z vrstniki razvijajo svojo identiteto in socialne spretnosti. Odnosi z vrstniki postanejo bolj intenzivni in intimni. V tem času se zgodijo prvi ljubezenski odnosi. Socialno okolje spremeni svoj odnos do mladostnika, saj se od njega pričakuje več.

V obdobju mladostništva je najbolj intenziven razvoj identitete, čemur botrujejo biološke spremembe, razvoj psihičnih funkcij in pričakovanja družbe do mladostnika (Poljšak Škraban, 2004). V tem obdobju se pojavi kriza identitete. Kaj pa je identiteta? »Identiteta je koherentno in celovito organizirano pojmovanje sebe kot od drugih različnega posameznika, ki vključuje vrednote, prepričanja, cilje, za katere se je posameznik opredelil« (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004: 571). Po Eriksonu

(1968 v Marjanovič Umek in Zupančič, 2004) je identiteta način organiziranja vseh elementov, s katerimi se identificiramo in za katere verjamemo, da najbolj predstavljajo nas same. Pri identiteti je najbolj bistven občutek istovetnosti in enotnosti v različnih časovnih in socialnih situacijah. Pojem identitete je kompleksen in večplasten, zato lahko govorimo tudi o več oblikah identitete: o osebni, socialni in identiteti jaza (Nastran Ule, 1992, v Poljšak Škraban, 2004). Oblikovanje identitete bi lahko označili kot postavljanje naslednjih vprašanj v iskanju odgovora: kdo sem, komu pripadam, kaj želim doseči, kam želim prispeti, kaj želim postati (Poljšak Škraban, 2004). Ta vprašanja pa niso le psihosocialnega značaja, ampak tudi eksistencialističnega in bi jih zlahka lahko navezali na prejšnja poglavja. Naj omenim še koncept identitetnih položajev v mladostništvu, ki ga je na podlagi Eriksonove teorije psihosocialnega razvoja razvil kanadski psiholog Marcia (1980, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2004). Opredelil je štiri identitetne položaje, bistvena za vsak položaj pa je prisotnost oziroma odsotnost krize in opredelitve (investicija v neko dejavnost, opredelitev za določeno vrednoto, cilj ipd.):

- Razpršeni identitetni položaj – mladostnik se še ni opredelil oziroma zavezal, še vedno niha med različnimi opredelitvami, opredeljevanje mu niti ni v interesu.
- Privzeti identitetni položaj – mladostnik še ni izkusil krize, opredeli pa se za cilje in prepričanja svojih staršev ali drugih močnih vodij. Značilna za ta položaj je rigidnost, nizka stopnja avtonomije in samospoštovanja.
- Odloženi identitetni položaj (moratorji) – mladostnik je v stanju krize in aktivno išče ter preizkuša različne rešitve. Značilna je visoka stopnja anksioznosti in občutljivosti.
- Doseženi identitetni položaj – mladostnik je doživel krizo, se odločal med različnimi izbirami in se na osnovi lastnih izkušenj opredelil.

Poleg identitete je pomemben tudi razvoj sebstva, ki predstavlja celoto občutkov in misli posameznika o samem sebi, samozavedanje ter samospoštovanje (Ule, 2008). Ločujemo med idealnim in aktualnim sebstvom. Idealno sebstvo je to, kar bi nekdo rad postal. Aktualno pa je tisto sebstvo, ki prinaša predstave o tem, kar nekdo je. Za mladostnike je razmerje med sebstvoma posebnega pomena, saj je idealno sebstvo lahko navdih za prihodnost, ki je za mladostnike bistvena (Ule, 2008). Če pa je med idealnim in aktualnim sebstvom prevelika razlika, lahko to blokira razvoj ali vodi v negativno samopodobo.

V tem poglavju sem poskušal opredeliti nekatere osnovne značilnosti mladostništva, ki so se mi zdele pomembne za razumevanje današnje mladine. Kakšen pa je vpliv nihilizma na mladost, ki je že sama po sebi občutljivo obdobje, pa bom razložil v naslednjem poglavju.

2.2 Kje danes stojijo mladi?

V prejšnjih poglavjih smo predstavili, kaj je nihilizem, kako se kaže v naši družbi in kakšno je mladostništvo kot obdobje odraščanja. Na vpliv nihilizma je najbolj dovzetno obdobje ranljivega mladostništva. Njihova potreba po občutku življenjske skladnosti in smiselnosti je poudarjena, zato jih stanje demoralizacije močno prizadene (Ule, Renner, Menic Čepelak in Tivadar, 2000). Koliko pa nihilizem resnično razjeda našo družbo in mladostnike? Čeprav mnogo mladih danes ne trpi zaradi občutka praznine ali pomanjkanja vrednot, problem nihilizma ne smemo podcenjevati, saj se mladi ob vseh hitrih spremembah v svetu srečujejo z mnogimi težavnimi situacijami, ki pripeljejo do različnih problemov. V nadaljevanju bom poskušal vzpostaviti povezavo med nihilizmom in problemi današnje mladine.

2.2.1 Negotova prihodnost in prehod v odraslost

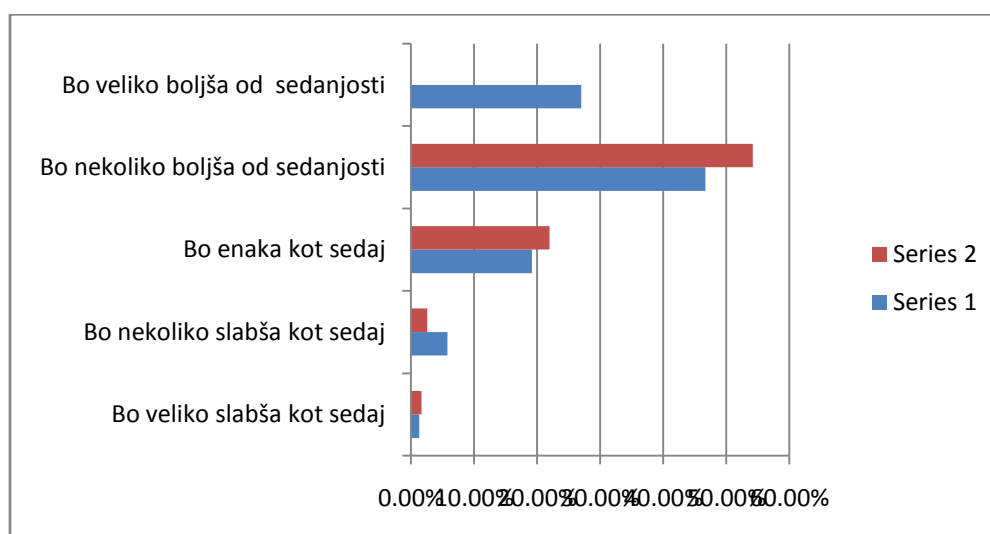
Galimberti (2009) se v filozofsko-psihološki analizi *Grozljivi gost: nihilizem in mladost* osredotoča na situacijo mladih danes. Osredotoča se na tiste, pri katerih v ospredju ni kriza posameznika, ampak gre za kulturno nelagodje, družbeno krizo, ki vpliva na posameznika. Veliko o družbi ali o posamezniku pove tudi odnos in pogled na prihodnost. Galimberti (2009) meni, da se danes prihodnost ne kaže več kot obljuba, ampak le še kot grožnja. Če so vrata prihodnosti zaprta ali prinašajo s seboj le negotovost in nestalnost, potem tudi cilji, upanje, življenjska moč in motivacija zamrejo. Z nihilizmom se je končal teološki optimizem v prihodnost. Podobno sta znanost in politika gojila optimizem v prihodnost. Trpko spoznanje, da politični projekti in znanost ne morejo ustvariti želenega napredka, je okrepilo nihilistično občutje prihodnosti. Galimberti (2009) vidi posledice pogleda na prihodnost kot grožnjo, da se življenje ustavi v absolutni sedanjosti, z njim pa vse želje in cilji. Uletova idr. (2000) pa dodajajo, da je pritisk na mlade v sedanjosti precej večji kot je bil nekoč. »Bolje je, da se imamo dobro in uživamo danes, če je bodočnost brez perspektive.« (Galimberti, 2009, str. 24). Pri mladih se pojavlja vprašanje, zakaj bi vlagali trud in napor za doseg ciljev v prihodnosti, če je le-ta tako negotova (Žorž, 1999). Ob takem pojmovanju sedanjosti opozarja, da za mlade ni več naravnega prehoda iz narcističnega libida (ljubezen do samega sebe) v objektivni libido (tisti, ki zadeva druge in svet). Ta naravnost vase vodi do družbene anomalije. To lahko navežemo na Taylerjevo misel o negativnih posledicah individualizma, kjer z osredotočanjem le nase naše življenje postaja revnejše, hkrati pa tudi izgublja pomen skupnosti in skupno dobrega. Pri uživanju sedanjosti ima veliko vlogo kultura potrošništva, ki še samo bolj poveča potrebo po takojšnjem užitku. Mladi so zaradi naraščajoče kupne moči ena izmed najpomembnejših ciljih skupin potrošnega trga

mode, oblačil, popularne glasbe in zabave (Ule, 2008). Problem potrošnje je, da v ospredje postavlja posameznika in s tem še bolj utrjuje negativne posledice individualizma. Zanimivo je, da je bila mladina v sedemdesetih in osemdesetih letih bolj kritična do ponudbe trga in »mainstreama«, ki ga le-ta oblikuje. Mladinske kulture so razvile svoje oblike odpora in dejavnosti, danes pa se mladinske scene opirajo predvsem na tisto, kar ponuja trg. Pri tem je zaznati le malo odpora (Ule, 2008).

Pri raziskavi odnosa do prihodnosti se lahko opremo na raziskave mladine pri nas in primerjamo vizije mladih glede osebne in družbene prihodnosti iz leta 1995 in 2010.

Graf 1: Vizije osebne prihodnosti študentov in študentk iz leta 1995 in 2010 (Lavrič idr., 2010: 340)

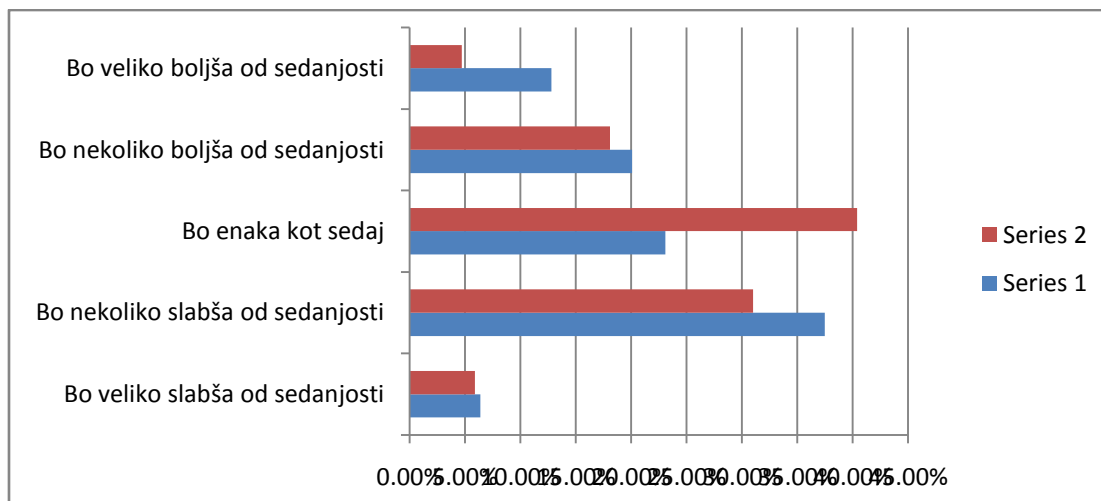
MOJA OSEBNA PRIHODNOST BO :

Primerjava, ki jo vidimo na grafu 1, kaže, da mladi oziroma študentje na osebno prihodnost v veliki večini gledajo optimistično. Pomembne razlike so opazne v večji stopnji optimizma študentov iz leta 1995, hkrati pa se je zmanjšal delež pesimistov.

Graf 2: Vizije družbene prihodnosti študentov in študentk iz leta 1995 in 2010 (Lavrič idr., 2010: 341)

PRIHODNOST NAŠE DRUŽBE BO:

Če primerjamo grafa, vidimo, da so študentje veliko bolj pesimistični tako glede osebne kot družbene prihodnosti. Avtorji raziskave to povezujejo z aktualno gospodarsko krizo in posledično z upadom zaupanja v ekonomski ter politični sistem (Lavrič idr., 2010). Rezultat si lahko razlagamo tudi tako, da obstaja večji vpliv na lastno življenje kot pa na družbeno dogajanje.

Za primerjavo sem uporabil še raziskavo mladine iz leta 1993 (Ule in Mihelj, 1995) in raziskavo mladine iz leta 2010 (Lavrič idr., 2010).

Tabela 1: Vizija osebne in družbene prihodnosti mladine iz leta 1993 in 2010 (Ule in Mihelj, 1995: 188; Lavrič idr., 2010: 339).

Pogled na prihodnost	Moja prihodnost (%)		Prihodnost družbe (%)	
	1993	2010	1993	2010
Veliko boljša od sedanjosti.	56,6	19,3	22,4	5,4
Nekoliko boljša od sedanjosti.	30,2	49,1	33,8	20,1
Enaka, kot je sedaj.	9,0	23,5	20,1	35,9
Nekoliko slabša od sedanjosti	2,7	6,0	17,3	30,4
Veliko slabša od sedanjosti	1,5	2,1	6,3	8,1
Skupaj	100	100	100	100

Poudariti je potrebno, da je bila povprečna starost raziskave mladine, ki je bila izvedena leta 1993, 17,7 let. V raziskavi mladine, ki pa je bila izvedena leta 2010, pa je zajeta populacija mladostnikov starih od 15 do 29 let. Tudi pri tej primerjavi lahko vidimo, da je stopnja optimističnega pogleda v osebno in družbeno prihodnost upadla. Predvsem pri družbeni prihodnosti se je povečal delež pesimističnega odnosa do prihodnosti. Avtorji raziskave mladine 2010 (Lavrič idr., 2010) so na podlagi rezultatov postavili pod vprašanje Galimbertijevo tezo o prihodnosti kot

grožnji, saj mladi v osebno prihodnost še vedno zrejo optimistično, bolj skeptično pa gledajo družbeno prihodnost. Vendar pa je tudi tukaj opazen trend upadanja. Ali ni skeptični pogled na družbeno prihodnost povezan tudi s pogledom na osebno prihodnost? Odnos mladih do prihodnosti se posredno kaže tudi v njihovih vedenjskih vzorcih in počutjih. Če je prihodnost negotova in neperspektivna, se bo spremenil tudi odnos do sedanjosti.

Problem prihodnosti bi lahko povezali tudi s pojavom podaljševanja mladosti in podaljševanja, ko mladostnik postane odrasla oseba. Za ta pojav vidijo razlog v negotovi prihodnosti in oteženem prehodu v odraslost (Ule, 2008). Ule idr. (2000) menijo, da so se pogoji za odraščanje in možnosti za vstop v odraslost precej zaostri, to pa povzroča spremembe v vedenju mladih, dojemanju mladosti in prehodu v odraslost. Na splošno je individualizacija življenjskih potekov in vse večja izbirnost življenjskih poti spremenila potek posameznih življenjskih obdobj, ki so bila med seboj jasno razmejena. Za vsako obdobje so bile bolj ali manj določene dejavnosti, norme in pravila (Ule, 2008). Tudi prehodi med temi obdobji so zabrisani, saj delo ni več aktivnost odraslih in se delovne zahteve čedalje bolj pomikajo v mladost in otroštvo. Tako prehod ni več družbeno določen, ampak je stvar izbire. Mladi postanejo odrasli, ko se tako počutijo.

2.2.2. Počutje mladih

Družbene spremembe so prinesle mnogo nasprotij, ki povečajo socialno in psihično ranljivost mladih (Ule idr., 2000). Individualizacija je s seboj prinesla nove oblike obremenitev in tveganj (Ule idr., 2000), saj je breme odločitev in odgovornosti za (ne)uspeh na plečih posameznika. Ule idr. (2000) naštevajo nekaj temeljnih nasprotij, značilnih za današnji čas. Predvsem je problematično, da so mladi kljub navidezno veliki svobodi posameznika in navidezno **merikratskem sistemu** prisiljeni sprejemati odločitve, ki jih v veliki meri narekuje trg. Včasih so se s tem obremenjevali samo odrasli, danes pa se tudi že mladostniki. Nasprotja v prehodih med posameznimi obdobji so vedno bila, a so danes še bolj zaostrena, saj je na eni strani velika možnost izbire, na drugi strani pa množica velikih tveganj in izgub (Ule idr., 2000). Ule idr. (2000) menijo, da se odgovor mladih na kulturno nelagodje in tvegane življenjske pogoje kaže v občutkih nemoči, samoodtujitve, socialnih izolaciji ter občutku nesmisla in praznote. Govorimo o demoralizaciji (Ule idr., 2000). Značilen je sklop prepričanj in drž, značilno je nizko samospoštovanje, občutki nemoči, nedoločeni strahovi glede prihodnosti in splošno potlačeno temeljno razpoloženje. Podobno kot Galimberti tudi Ule idr. (2000) menijo, da pri tem ne gre le za subjektivna doživljanja, ampak za eksistencialno stanje celotnih skupin mladostnikov. To vam lahko pokaže tudi naslednja tabela, ki prikazuje odnos mladih do življenja.

Tabela 2: Občutki mladih glede lastnega življenja (Ule idr., 2000, str. 51)

Trditev	Odgovor DA v %
Včasih imam občutek, da bom vsak hip eksplodiral/a.	63,4
Pogosto se mi zdi, da ni vredno živeti.	31,0
Pogosto čutim, da je moj način življenja zgrešen.	23,7
Pogosto me skrbi, kako bo z menoj v prihodnosti	64,8

Rezultati kažejo, da nekateri mladi ne vidijo vrednosti v življenju in imajo glede prihodnosti tesnobne občutke. V raziskavah je Marcia (1994, v Ule, 2008) prišel do zanimivega podatka. Ugotovil je, da se je od leta 1984 do 1994 delež mladih z razpršeno identiteto, povečal z 20% na 40%. Za to vrsto identitete je značilna ravnodušnost, apatičnost, nezadovoljstvo, pri nekaterih pa celo občutek osamljenosti in praznote. Za slednje je značilna tudi visoka stopnja psihopatoloških težav in osamljenosti, nizka pa je stopnja samospoštovanja (Poljšak Škraban, 2004). Ta položaj se pogosto pojavlja med narcističnimi in anksioznimi mladostniki. Razpršena identiteta v mladostništvu je sicer del razvojnega proces, kadar pa vztraja še pozno v mladostništvo ali v odraslost, lahko to postane problem (Marjanovič Umek in Župančič, 2004). Povečanje deleža razpršene identitete je lahko posledica družbenega nelagodja. Ule (2008) meni, da se pri mladih povečuje stopnja nezaupanja do življenja, saj ne verjamejo več v racionalnost sveta, na katero naj bi se pripravljali z vzgojo in šolanjem. Kot posledico vseh teh občutij Ule (2008) omenja okrepljene občutke osamljenosti in socialne izključenosti. Čeprav imajo mladi dosti socialnih stikov, le-ti pogosto niso poglobljeni. Kot pa sem že omenil, je stik z drugimi pomemben za vzpostavitev lastne identitete. Tudi samospoštovanje se razvija v okviru socialne interakcije (Marjanovič Umek in Župančič, 2004), kjer se posameznik zaznava kot pomembnega oziroma nepomembnega drugim ljudem. Samospoštovanje vpliva na psihosocialno prilagojenost, saj so posamezniki z visokim samospoštovanjem v odnosih bolj priljubljeni in prilagodljivi, posamezniki z nizkim samospoštovanjem pa so bolj osamljeni in izolirani ter manj spretni v socialnih interakcijah. Pomembni drugi so za posameznikov razvoj ključnega pomena. Tudi Taylor (2000) poudarja dialoški značaj človeka in pomen tesnih vezi v naših odnosih, saj v drugih prepoznavamo in vidimo sebe. Potrditev in priznanje od drugih je po mnenju Taylorja (2000) postalo še posebej pomembno v sodobni družbi. V prejšnjih hierarhičnih družbah je položaj, ki ga je posameznik zasedal v družbi, že vseboval to priznanje, zato za posameznika iskanje potrditve drugih ni predstavljalo tolikšen problema. Z zatonom družbenih kategorij pa je postala identiteta nekaj, kar ni več določeno od zunaj, ampak izhaja iz notranjosti, kar pomeni, da si mora to priznanje vsak posameznik še pridobiti. Tveganje današnje družbe predstavlja pogoj, pri katerem mladostnik ne dobi potrditve. V raziskavah o mladini pri nas so ugotovili, da 30,8% mladih od 15 do 29 let nima najboljšega prijatelja oziroma prijateljice (Ule idr., 2000). Za 22,3% učenk in učencev 8. razreda je osamljenost zelo velik problem, za 33,8% učenk in učencev pa to predstavlja srednje velik problem (Ule idr., 2000). Ločimo čustveno in socialno osamljenost. Socialna osamljenost pomeni pomanjkanje socialnih stikov posameznika z drugimi. Pomeni pa tudi pomanjkanje socialne

vklučenosti, ki jo zaznamujejo občutki dolgočasje, brezciljnosti življenja in občutki odrinjenosti. Čustvena osamljenost pomeni odsotnost čustvene navezanosti na druge ljudi. Z njo se povezujejo občutki zavrženosti, praznosti, strahu in tesnobe (Ule, 2008). Danes je pogostejša zlasti socialna osamljenost. Pri njej se pojavlja dolgočasje, ker odnosi in dejavnosti, s katerimi se posameznik srečuje, nimajo pravega smisla.

Vidimo, da se danes mladi srečujejo s težavnimi situacijami in negotovo prihodnostjo. Od njih samih je odvisno, kako se bodo na to odzvali. Nekatere situacije bodo sprejeli kot izziv, nad nekaterimi situacijami pa bodo obupali. Ule (2008) meni, da so v sodobni družbi čedalje pomembnejši psihološki dejavniki in opremljenost posameznika. Le tako se lahko spopade s težavnimi situacijami, še posebej pa poudarja pomen splošne kognitivne in emocionalne stabilnosti posameznika. Keupp (1997, v Ule idr., 2000) to poimenuje psihofizična odpornost, ki se kaže v tem, koliko je posameznik sposoben prestati in subjektivno predelati negotovost ter kakšna je njegova pripravljenost na tveganje. Psihofizična odpornost posameznika »pomeni zmožnost osvoboditve od prisil, zapovedi, prepovedi, ki jih nalaga samemu sebi ali mu jih nalagajo drugi, pomeni predvsem najti življenjski smisel, znati uživati življenje in najti tisto, kar je za posameznika ugodno, dobro« (Ule idr., 2000: 55). Pomembna je življenjska skladnost, saj preko nje posameznik dobi zaupanje v temeljna življenjska področja in zmožnost povezovati različne dražljaje v celoto. Življenjska skladnost je vir pozitivne samopodobe, saj daje posamezniku občutek obvladovanja lastnega življenja. Predstavlja neko celoto psihosocialnih dejavnikov, ki znižujejo stopnjo ranljivosti posameznika, hkrati pa zvišuje njegovo odpornost na obremenitve (Ule idr., 2000). Vprašanje je, kako mladi pridobijo občutek življenjske skladnosti. Na to vplivajo vzgoja, socialni položaj, v katerem se mladostnik nahaja, širši družbeni kontekst, v določeni meri pa na to vplivajo tudi posameznikove prirojene značilnosti. Tisti mladostniki, ki ne odraščajo v spodbudnem okolju in ki imajo za pridobivanje teh sposobnosti slabše pogoje, so najbolj ogroženi.

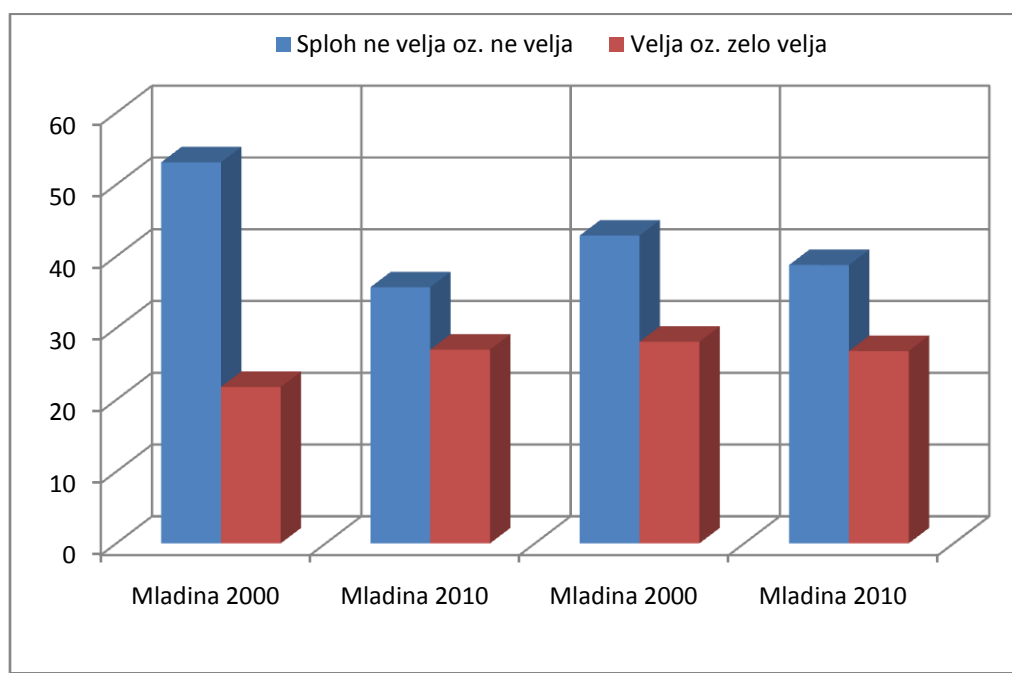
Galimberti (2009) problem nihilizma povezuje tudi s čustveno nepismenostjo mladih. Pri tem se sprašuje, v kolikšni meri je psiha mladega človeka danes sposobna predelati konfliktne in težavne situacije. Sprašuje se tudi, koliko so mladi v stiku s svojimi čustvi in vzgibi. Kritičen je do sodobne vzgoje, ki zanemara emotivno vzgojo v prid intelektualni in fizični vzgoji. Slednja se umika tudi zaradi pomanjkanja pristne komunikacije in odnosov. »Koliko je sploh te posredne komunikacije, zaradi katere otrok prej kot v glavi čuti v trebuhu, da lahko očetu in mami zaupa, saj sta z njim od njegovih prvih nerodnih gibov v življenju? Skrb za telo, to že, skrb za um, tudi to, koliko pa sploh skrbimo za dušo?« (Galimberti, 2009:39). Čustvena pismenost, ki jo omenja Galimberti, je ključnega pomena pri psihofizični odpornosti. Problem nastane, ker v današnjem času mladi ne dobijo usmeritve, kako ravnati z občutki in čustvi. Pogosto jih tudi ne znajo izraziti. Ne smemo spregledati dejstva, da so čustva tista, ki nas motivirajo in nam dajo energijo. Ule (2008) opaža, da so mladi v zadnjih dveh desetletjih razvili poseben vedenjski stil: biti kar se da neobčutljiv, neranljiv, hitro in

hkrati navidezno neprizadeto se odzvati na situacije. Zdi se, da se v tem skriva potlačena utopična drža mladih, ki si želijo, da jim teh občutkov in čustev ne bi bilo treba potlačiti (Ule, 2008). Ta navidezna nevtralnost mladih je samo obrambna linija za njihovo čustveno občutljivost. Na drugi strani pa se je razvila »emo« kultura. Njena značilnost je prav pretirana čustvenost. Kot meni Ule (2008), sta obe drži umetni, hkrati pa izražata odpor mladih do stanja v današnji družbi. Oba pojava bi lahko navezali na čustveno nepismenost, saj kažeta na dejstvo, da mladi ne znajo izražati svojih čustev. Galimberti (2009) opozarja, da ima sedanja generacija več čustvenih težav, kot so jih imele prejšnje generacije. To trditev potrjujejo podatki o depresivnosti slovenskih srednješolcev in srednješolk. Pri 20,5% fantov in 41,5% deklet je bila ugotovljena stopnja depresivnosti (Brcar, 2005). Poleg depresije je potrebno izpostaviti še problem nizke samopodobe. Na splošno se v Sloveniji in zahodnem svetu povečuje število duševnih bolezni. Od leta 2006 do leta 2009 se je v Sloveniji povečalo število obiskov na primarni ravni zaradi duševnih in vedenjskih motenj iz 91.450 na 94.170. Pri tem je treba izpostaviti problematiko samomorov. V Sloveniji je število samomorov mladih v samem vrhu evropskih držav (Brcar, 2005). Galimberti (2009) kot posledico čustvene nepismenosti navaja nepredvidljive izbruhe pri mladih. To vidi v nasilnih dejanjih, pri katerih se zdi, da ti mladi v svojih dejanjih sploh niso čustveno udeleženi. Takšni primeri so redki in tudi čustvene nepismenosti ne moremo posploševati na celotno populacijo mladih, vendar to ne pomeni, da ta problem ne obstaja. Galimberti (2009) poudarja pomembnost **rezilience**, duševne moči oziroma moči sentimenta, ki nam pomaga, da se počutimo pri sebi doma in nas hkrati obvaruje odtujenosti. To je podobno življenjski skladnosti, ki sem jo prej omenjal. Ta moč je danes še toliko bolj pomembna, saj je nihilizem načel smisel naše eksistence. Galimberti (2009) vidi možnost za razvoj čustvene pismenosti predvsem v pristnih odnosih, ki naj bi se najprej zgradili v družini, potem pa tudi v šoli in drugje. Po njegovem mnenju bi bilo dobro v šole uvesti programe čustvenega opismenjevanja.

2.2.3 Mladi, brezposelnost in pomen izobraževanja

Omenjal sem že današnji kapitalizem, ki je eden od glavnih razlogov za širjenje nihilizma in pesimističnega pogleda na prihodnost. Problem je trg dela, ki mladim ne dopušča možnosti zaposlitve in posledične osamosvojitve. Temeljni vzrok za podaljševanje izobraževanja ni le pomen znanja ali povečane možnosti za izobraževanje, ampak predvsem pomanjkanje priložnosti za zaposlitev (Ule, Tivadar in Živoder, 2011). S podaljševanjem šolanja se zmanjšuje pritisk na trg dela (Ule, 2008), vendar to ne olajšuje prehoda v zaposlitveno sfero. Fischer in Mucheimer (1997, v Ule idr., 2000) pravita, da se s krizo zaposlitvene družbe pojavijo tudi problemi v obdobju mladosti.

Graf 3: Odnos mladih do prihodnosti v letih 2000 in 2010 (Lavrič idr., 2010: 118)

Primerjava raziskave kaže, da se je strah pred brezposelnostjo povečal, kar pa je glede na trenutne razmere v gospodarstvu razumljivo. Raziskava študentske populacije iz leta 2008 (Ule idr., 2011) kaže, da polovica študentov (50,1%) pričakuje težave pri iskanju zaposlitve. Za mlade brezposelne je značilna nižja samopodoba in nižje samospoštovanje. Brezposelni imajo tudi drugačno stališče do sveta in življenja. Kadar je brezposelnost časovno daljša, to prinaša razvoj negativnega odnosa do dela. Ta negativen odnos pa je obrambni mehanizem pred psihično stisko, ki nastane zaradi brezposelnosti. Pri mladih brezposelnih je večji občutek brezupa in depresije. Vse to je povezano s konkretnimi življenjskimi situacijami, s katerimi se srečujejo brezposelni (Warr, v Ule idr., 2000). To je strah pred materialnim pomanjkanjem, redukcija raznolikosti življenjskih oblik in pomembnih življenjskih odločitev, primanjkljaj delovnega zadovoljstva, povečana negotovost glede prihodnosti, pomanjkanje socialnih stikov in odnosov. Problem pa ni le to, da mladi ne dobijo zaposlitve, ampak tudi to, da so njihove prve zaposlitve obsojene na nižje plače, polovični delovni čas ali pa zaposlitev za določeni čas. Brezposelnost oziroma slabi

zaposlitveni pogoji so za mlade eden od ključnih težav, s katerimi se soočajo. To pa poveča občutek ranljivosti.

S trgom dela in zaposlitvijo je povezana tudi izobrazba. V družbi se je razširila zavest, da si je potrebno v otroštvu in mladosti nabrati čim višjo izobrazbo, morda tudi izobrazbo na različnih področjih. Z višjo izobrazbo naj bi tako posameznik imel več možnosti za dobro zaposlitev in s tem boljši položaj v družbi (Ule idr., 2000). Zavest o pomembnosti šolanja prične nastajati že v otroških letih. Starši posameznike prepričujejo, da je šolanje pomembno za prihodnost. Starši in tudi drugi otroke spodbujajo, da se učijo čim več veščin, na primer učenje tujih jezikov, udeležnost pri obšolskih dejavnostih, športne aktivnosti idr. Ule idr. (2000) pravijo, da se krepi pritisk na starše, da začnejo svoje otroke vključevati v takšno ali drugačno izobraževanje že v predšolskem obdobju, prav tako pa se tudi delovanje šolskih institucij pomika čedalje bolj v otroštvo. Če imamo na eni strani podaljševanje mladosti, pa imamo na drugi strani proces pospeševanja otroštva. Ule idr. (2000) menijo, da je preobremenjenost otrok in stres, ki ga doživljajo zaradi občutka neuspešnosti, negativni posledici tega procesa. Čeprav se poudarja pomen izobrazbe in šolskega uspeha, pa vidimo, da tudi visoka stopnja izobrazbe ne pomeni zagotovljenega delovnega mesta. Dokaz je množica diplomantov, ki so brezposelni ali pa delajo na področju, ki nima povezave z njihovo izobrazbo. Še posebej pa so ogroženi tisti mladi, ki nimajo ekonomskega, kulturnega ali socialnega kapitala. Čeprav se ves čas poudarja pomen izobrazbe, le-ta še ne zagotavlja zelenih ciljev. Marginalizacija mladih na trgu dela pomeni, da so odrezani »od glavnih tokov družbe odraslih in posledično od izvorov moči« (Ule, 2008, str. 213). To se izraža v njihovem statusu in dosegljivih pravicah. Galimberti je kritičen glede odnosa družbe do mladih. »In kaj naj rečemo o družbi, ki ne izkoristi svoje biološke moči, moči, ki jo mladi med petnajstim in tridesetim letom izražajo z načrti, zamislimi in rezultati, takoj ko se jim pokaže stvarni cilj, mogoča perspektiva ali upanje, ki bi lahko dali zalet njihovi moči? [...] Ali ne kaže prav zanemarjanje mladih na zaton naše kulture?« (Galimberti, 2009: 10). Ule (2008) je sicer kritična do pojmovanja mladih kot razvojnega potenciala družbe, saj je pomen le-tega relativen. Zavedati se je potrebno, da so bili mladi nosilci demokratičnih idej. Bili a so tudi udeleženci totalitarnih gibanj. Vendar to ne spremeni dejstva, da so mladi sposobni prispevati svoj delež družbi. Vendar le, če jim družba to dopušča.

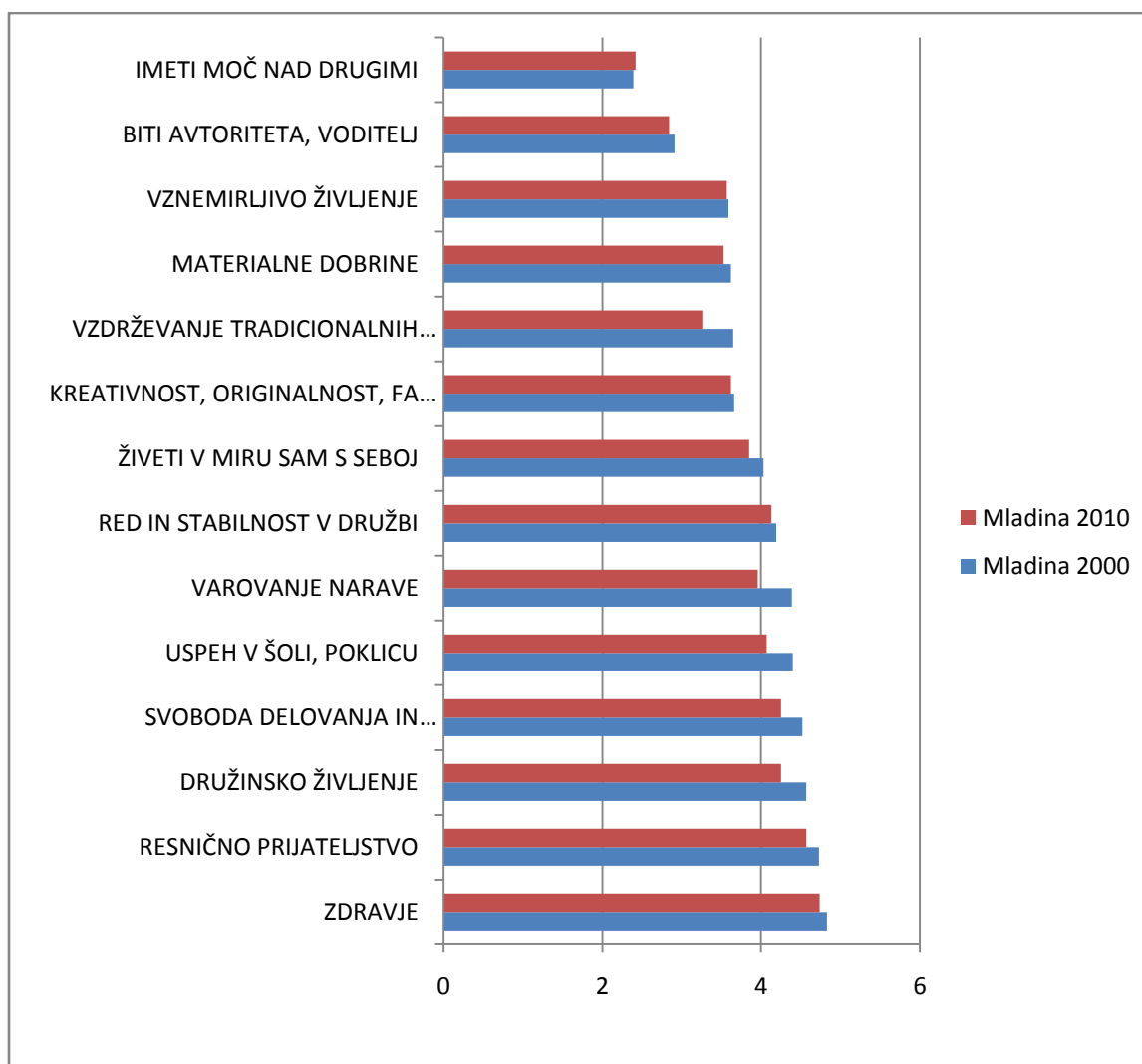
2.2.4. Vrednote mladih

Vrednote so pomemben temelj družbe, saj predstavljajo vse, kar je v družbi dobro in zaželeno. Z vrednotami lahko v življenju najdemo smisel. Nihilizem pa te vrednote zanemara. Omenili smo, kako so s prihodom nihilizma vrednote izgubile temelj in postale bolj fluidne, kakšno vlogo imajo vrednote v našem ekonomskem sistemu in znanstveni instituciji. Dandanes se veliko razpravlja o vrednotni krizi, ki pa je bolj posledica fluidnosti vrednot kot pa odsotnost le-teh. Pogledati si moramo vrednotne usmeritve mladih, da lahko ugotovimo, kakšen je vpliv nihilizma.

V preteklosti je bilo pojmovanje mladosti dosti ožje kot danes. Bilo je le obdobje prehoda v odraslost, zato so imeli mladi manj možnosti za oblikovanje lastnega vrednostnega sistema, saj so z vstopom v odraslost sprejeli bolj ali manj trden vrednostni sistem. To se je spremenilo šele v drugi polovici 20. stoletja, ko je mladina postala posebna družbena skupina, ki ima povsem svoje potrebe, interese in obliko kulture (Ule, 2008). Poseben vpliv na zavest o mladosti, kot posebnem življenjskem obdobju, je imela družbena modernizacija. S podaljševanjem izobraževanja se je podaljševal čas za eksperimentiranje z različnimi življenjskimi vzorci, kar je pripeljalo do nastanka številnih kultur in subkultur mladih. Mladi so se v šestdesetih letih zavzemali za spremembe na področju osvobajanja od družbenih norm, kar se je kazalo v mnogih študentskih protestih. V naslednjih desetletjih so vrednote mladih kultur in subkultur prešle v družbeno zavest in jo preoblikovale ob spremstvu potrošniške družbe, množičnih medijev in individualizacije. Nove generacije mladih vse vrste svobode razumejo kot samoumevne, kar se izraža v izbiri življenjskega stila (Ule idr., 2000). Mladi so danes opustili »velike zgodbe« ideologij in se raje osredotočajo na vzpostavljane ravnotežja med osebnimi željami in pričakovanji na eni ter med možnostmi in zahtevami družbe na drugi stani. Za mlade je danes značilen »dokaj neorganiziran, fluiden sklop vrednot, ciljev, idealov pa tudi vezanost mladih na določene vrednote, cilje in ideale je oslabela« (Ule idr., 2000, str. 72). Vrednote mladim ne predstavljajo več toliko idealov, ampak so to življenjski vzorci, ki si jih prisvojijo z načinom »trgovanja«, saj tehtajo med različnimi ponudbami v življenju (Ule idr., 2000). Vidimo lahko večjo usmerjenost k pragmatizmu. Tako stabilnost vrednot ni več tako pomembna. Bolj je pomembna prilagodljivost vrednot na hitro spreminjajoče socialne situacije. Tudi Ule idr. (2000) menijo, da je usmerjenost k pragmatizmu ena izmed kompleksnejših reakcij na sedanje izzive in pričakovanja prihodnosti mladih.

Raziskave o mladini so pokazale glavne značilnosti vrednotnih usmeritev mladih v Sloveniji. Izkazalo se je, »da se namesto velikih vrednot, ki so bile oprte na močne ideologije (politika, religija, nacionalna navezanost), pojavljajo vrednote, ki so bližje posamezniku in njegovemu osebni izkustvu (materialna in socialna varnost, prijateljstvo in odnosi, zdravo okolje, kvaliteta vsakdanjega življenja)« (Ule idr., 2000: 73). To potrjuje tudi graf, ki prikazuje pomembnost posameznih vrednot v letih 2000 in 2010.

Graf 4: Pomembnost posameznih vrednot slovenske mladine leta 2000 in 2010 (Lavrič idr., 2010: 325)

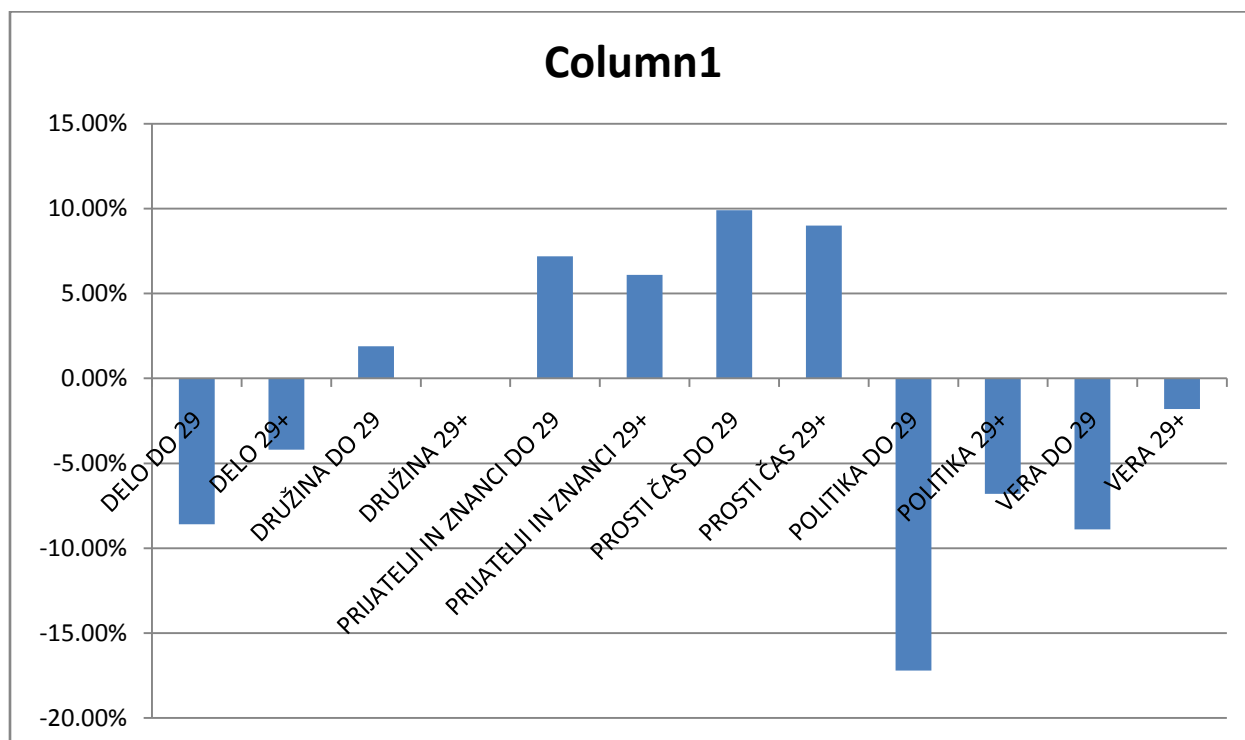
Viri: Mladina 2000, Mladina 2010

Opomba: *Pomembnost vrednot smo merili s 5-stopenjsko lestvico (1- sploh ni pomembna; 5 – zelo pomembna)

Graf nam pokaže, da so najbolj cenjene vrednote pri mladih zdravje, resnično prijateljstvo, družinsko življenje in svoboda delovanja ter mišljenja. Tudi raziskave študentske populacije pri nas (Ule, 2008) kažejo na pomembnost teh vrednot. Zanimivo je, da so se vse ocene znižale, edina izjema je bila vrednota *imeti moč nad drugimi*, kjer se je ocena zvišala. Lavrič idr (2010) menijo, da nižje ocene ne kažejo na apatičnost mladih ali na krizo vrednot, ampak so kvečjemu na mikroravni znak kritičnosti do družbe. Zanimivo je, da se kritičnost do družbe izraža tudi pri vrednotah, kot so zdravje in prijateljstvo, ne pa tudi pri vrednoti *imeti moč nad drugimi*, ki je veliko bolj družbeno usmerjena. Razlike v oceni so sicer minimalne, a vendar dajejo vtis zmanjšanja pomena vrednot.

Na naslednjem grafu je prikazana porast oziroma upad pomembnih posameznih vrednotnih kategorij v obdobju od leta 1992 do 2008.

Graf 5: Spremembe pomembnosti posameznih vrednotnih kategorij v obdobju 1992–2008 v mladostnih kategorijah do 29 let in nad 29 let (Lavrič idr., 2010: 324)

Pri mladih do 29 let je najbolj opazen upad pomembnosti politike, vere in dela, narasla pa je tudi pomembnost socialnih stikov ter prostega časa. Upad velikih tem, kot sta politika in religija, je splošen pojav sodobne družbe, saj ni več temeljev, na katerih bi ju lahko zagovarjali. Z upadom kolektivizma se je zmanjšal pomen skupnih vrednot. Na pomembnosti so pridobile osebne vrednote. Če je bilo za mladino v šestdesetih in sedemdesetih letih značilna kritičnost do družbe, ki so jo glasno izrazili in se zavzemali za spremembe, je za današnjo značilna pasivnost oziroma se njihova kritičnost izraža v odklanjanju družbenega in političnega udejstvovanja. Pri tem je potrebno poudariti, da je upad državljanske oziroma politične participacije, zaupanja v politiko in državo kot institucije, splošen pojav zahodne družbe (Lavrič idr., 2010), kar prinaša nevarnost za demokracijo. Na stanje demokracije v državi kaže tudi apatičnost mladih. Zadnje raziskave v Sloveniji (Lavrič idr., 2010) kažejo na upad zanimanja za politiko, poslabšanje mnenja o političnih elitah in izražanje nizke stopnje občutka lastnega političnega vpliva. Med evropskimi državami mladi politiki pripisujejo najnižji pomen prav v Sloveniji. Ker pa mladi ne morejo spremeniti nič v politiki, se obrnejo v zasebnost, kjer lahko do določene mere oblikujejo svoje življenje. Po Taylorjevem (2000) mnenju je splošna nevarnost nezanimanja za udejstvovanje razdrobljenost, kar pomeni, da ljudje postajajo vedno bolj nezmožni, da bi oblikovali nek skupen cilj in ga tudi dosegli. Z razdrobljenostjo je povezan manjši občutek za kolektiv in skupno dobro. Vse to lahko pelje v »mehki despotizem«, kot to imenuje Tocqueville (v Taylor, 2000), kar pomeni stanje, v

katerem vse vodi en vir moči, na katerega državljani nimajo nobene možnosti vpliva ali nadzora. Vse to se kaže tudi v obliki mladinske kulture. Kritične in izzivalne mladinske kulture in subkulture, ki smo jim bili priča v prejšnjih desetletjih, so zamenjale mladinske scene, ki se oblikujejo okrog ključnih dejavnosti mladih v prostem času (Ule, 2008). V osredju teh scen je pogosto potrošniški produkt, kar pomeni, da mladi ne stojijo nasproti prevladujoči kulturi, ampak so sami v njej. Stem se zmanjša kritična refleksivna moč scen. Ideal mladosti je bolj kot v družabnem življenju cenjen v potrošniški kulturi. Po drugi strani pa je potrebno opozoriti še na eno dimenzijo civilno-družbenega udejstvovanja, to je prostovoljno delo. Raziskave (Lavrič idr., 2010) kažejo, da je slovenska mladina na tem področju relativno dobro angažirana, zato predstavlja tudi enega izmed osrednjih mehanizmov socialne vključenosti. Relativno visok delež mladih v prostovoljnih dejavnostih pri nas nam pove, da mladi niso povsem pasivni v širšem družbenem življenju.

Za mlade je najbolj pomembno zasebno življenje. Raziskave na področju interesnih usmeritev mladih (Mihelj, 2002; Lavrič idr., 2010) so pokazale, da se mladi zanimajo predvsem za spolnost in ljubezen, družinsko življenje, službeno in poklicno življenje, zabavo in razvedrilo. Področja, ki jih ne zanimajo, pa so politika, vera in vojska. Vse to kaže na jasno prevlado zasebne sfere nad javno. Ule (2008) meni, da je to odgovor mladih na krizne izkušnje in zmanjšanje življenjskih možnosti. Za mlade se nova tveganja pojavljajo v zasebnem in družbenem življenju. Če mladostnik ne najde podpore in virov, ki bi jih potreboval za življenje, v svojem zasebnem življenju nastopijo problemi. Družine, ki so prej bile stabilne in so mladim omogočale varnost in podporo, so se dandanes spremenile. S tem mislim predvsem na spremembe in trende, kot sta enakost med spoloma in usklajevanje družinskega s službenim življenjem. Napetost v družini je velikokrat posledica družbenih pritiskov, zahtev in tveganj. Posameznik je v procesu individualizacije izključen iz tradicionalnih zvez in omejitev svobode, po drugi strani pa tudi iz opore ter osmišljenosti celote. Pomen zasebnosti in intimnosti je narasel z razpadanjem prej omenjenih zvez, saj je predstavljalo nekakšno nadomestilo. »Hrepenenje po družini je pogojeno z vse obširnejšo izolacijo in izgubo smisla« (Beck in Beck-Gernsheim, 2006: 59). Čeprav se je pomen ljubezenskega in partnerskega življenja, ki je postalo vse bolj pomembno ob razpadanju tradicionalnih vezi, povečal, smo priča pogostim krizam v družinah oziroma v partnerskih odnosih. Beck in Beck-Gernsheimova (2006) vidita vzroke v individualizaciji biografij, pri kateri se posameznik srečuje s čedalje večjim številom odločitev, kar pomeni večji potencial konflikta. Pri tem nastane konflikt med individualizacijo in potrebo po trajni skupnosti z drugimi ljudmi. Če k tem konfliktom dodamo še družbeni pritisk, vidimo, da je partnersko oziroma družinsko življenje izpostavljeno mnogim težavam. Ker pa je zasebna sfera postala toliko bolj pomembna, saj ob razkroju tradicionalnih zvez obstaja edino območje, kamor posameznik vlaga vse svoje upanje za srečno življenje, se je treba vprašati ali mladi v njej najdejo smisel ali pa je tudi prisoten nihilizem. V razvitih evropskih državah narašča delež samskih ljudi (Đokić in Levičnik, 2011), kar morda kaže na težave, s katerimi se ljudje na splošno srečujemo v odnosih. Pri zasebnosti pa naj še omenim

pomen prijateljstva, ki je pri mladih zelo velik, pa vendar se pojavlja problem o pristnosti prijateljskih vezi. In čeprav nam sodobna tehnologija omogoča navezavo mnogih stikov, je kvaliteta le-teh vprašljiva. Ule idr. (2000) menijo, da mladim za pristne odnose zaradi mnogih pritiskov in obveznosti zmanjkuje moči, zato je v odnosih prisotna minimalna vezanost, preračunljiv egoizem in varčevanje s časom ter energijo. Ti odnosi so v zasebnem življenju pokazatelj širših družbenih razmer. Primerjava individualistične oziroma kolektivistične usmerjenosti mladine v letu 2000 in 2010 kaže, da se je zgodil premik v smeri individualizma. Pri trditvi *dobro se počutim, kadar sodelujem z drugimi*, je delež pritrdilnih odgovorov padel iz 54,6% na 45,9%. Po drugi strani pa se je delež posameznikov, ki se strinja ali popolnoma strinja s trditvijo *brez tekmovalnosti ni uspešne družbe* povečal iz 33,4% na 46,7% (Lavrič idr., 2010). Te usmeritve so vse bolj prisotne v tudi v zasebni sferi.

2.2.5. Tvegano vedenje mladih

Vedenje mladih je odgovor na družbena nasprotja, negotovo prihodnost in socialno ranljivost. Občutke nemoči, nesmisla, jeze, tesnobe se včasih izražajo skozi pasivnost, depresijo, pri nekateri pa iščejo nove dražljaje, da bi te občutke zakrili. Galimberti (2009) meni, da se nihilizem kaže v vedenju mladih, zato pojav drog, nasilja in depresije povezuje z občutki nihilizma. Če predpostavimo, da se mladim prihodnost kaže kot grožnja, je pomembna le sedanjost. Ker pa je vseeno, kaj počnemo zdaj, saj je prihodnost negotova, se izpostavljamo tveganem vedenju, ki ogroža naše psihično ali fizično zdravje. Poskušal bom podati nekaj vedenjskih značilnosti mladih. Zavedati se moramo, da je za mladost značilna nagnjenost k tveganem vedenju. Galimberti (2009) se osredotoča na pomen užitka. Pri drogah in tudi drugod je užitek negativen, poželenje je nepotešljivo. To je spoznal že Platon. Želja je kot pomanjkanje, »nenasitno stanje, ki se prazni, medtem ko ga skušamo napolniti« (Galimberti, 2009: 57). Užitek, ki deluje kot anestezija, zmore le za malo časa zapolniti to praznino, ki pravzaprav sestoji iz nič. Aristotel in Freud menita, da je užitek počelo duševnega življenja in glavno gonilo človeških dejanj. Razlikujeta med takojšnjim, brezskrbnim otroškim užitkom in užitkom odraslih, ki nastane z njegovim odlogom. Freud to imenuje počelo resničnosti, ki ne zanika užitka, ampak ga odlaga, pri tem pa ne zanemara skrbi za druge ljudi in stvari, temveč išče užitek skozi to skrb. Na eni strani imamo »stroj nič«, ki poganja začarani krog [negativnega užitka in nepotešljivega poželenja, op. a.], ustvarja obsedeno iskanje izdelka, s katerim naj bi se otresli vseh skrbi« (Galimberti, 2009: 61), kar predstavlja **oskanje** anestezije, na drugi strani pa lahko ta začarani krog pretrgamo tako, da za svoje užitke skrbimo v estetiki, ki sega od občutljivega do lepega in ki predstavlja prej omenjeno iskanje užitka v skrbi za svet okoli nas. Galimberti (2009) meni, da užitka ne smemo zanikati, temveč mu moramo pokazati pravo pot. Problem poseganja po drogah vidi v kulturnem nelagodju, ki posameznika navda z občutki tesnobe in nesmisla, ki jih lahko z drogo vsaj za trenutek olajša in da življenju smisel. Vse droge, med njimi naj izpostavim alkohol in tobak, predstavljajo dejavnik tveganja za mlade.

Brcar (2005) pravi, da že mlajši otroci posegajo po drogah. Tako zgodnja odvisnost naj bi bila posledica neustvarjalnega načina preživljanja prostega časa. Pogosto pa z drogo iščejo izhod iz stiske. Glede na primerjavo raziskave mladine iz leta 1993 in 2010 (Lavrič idr., 2010) se je pri mladih od petnajstega do devetnajstega leta zmanjšala uporaba tobaka, večji problem pa predstavlja alkohol. Delež tistih, ki nikoli ne pijejo alkohola, se je zmanjšal iz 28,6% na 10,1%. Od leta 1985 se je povečal delež mladih med petnajstim in štiriindvajsetim letom starosti, ki so poskusili marihuano ali hašiš, povečal pa se je tudi delež občasnih in rednih kadilcev marihuane in hašiša (Lavrič idr., 2010). Trendi v Evropski uniji kažejo na to, da se povečuje rekreativna, občasna uporaba drog, predvsem sintetičnih (npr. ekstazi) (Sande, 2004). To drogo uporabljajo predvsem mladi, ki niso socialno izključeni in nimajo težav z denarjem. Uporaba teh drog je višja v posebnih okoljih, npr. v diskotekah, ker je zelo povezana z življenjskim stilom mladih. Rekreativna uporaba drog predstavlja koncept preživljanja prostega časa, ki je vezan na potrošništvo in koncentrirano zaznavo (Sande, 2004). »Naraščanje rekreativne uporabe lahko povežemo tudi s procesi sprejemanja tveganj z uporabo drog kot »samomedikacijo« učinkov stresa in pritiskov tako uspehov kot neuspehov v sodobnem življenju» (Sande, 2004: 24). Vidimo, da je uporaba drog pri mladih način spoprijemanja z njihovimi življenjskimi okoliščinami. Glede na to, da je uporaba drog pri mladih večinski pojav, lahko pritrdimo Galimbertiju, da je vzrok potrebno iskati v družbenem oz. kulturnem stanju. Problematično je tudi, da družba sama proizvaja veliko količino drog, ki pa so legalne, kot na primer farmacevtski izdelki, ki služijo odpravi simptomov, ne pa tudi odpravi vzrokov. Poleg tega je tu še prodaja legalnih drog, kot so alkohol in tobak.

Vedenje mladih lahko opišemo tudi skozi spremembe pri preživljanju prostega časa, mladi ga imajo vse več. Tudi Ule idr. (2000) menijo, da je prosti čas v potrošniški družbi vedno pomembnejša kategorija. Prosti čas je ločen od delovnega, to pa ne velja samo za odrasle, ampak tudi za mlade, katerim šolske obveznosti predstavljajo delovni čas. Prosti čas je priložnost za regeneracijo, reševanje konfliktov, druženje in vzdrževanje socialnih mrež, skratka je nujno potreben, da lahko posameznik vzdrži vse napetosti in konflikte na drugih področjih življenja (Ule idr., 2000). Mladim prosti čas ponuja večjo svobodo izbire dejavnosti, po drugi strani pa industrija prostega časa s svojo produkcijo zmanjšuje to svobodo in vzpostavlja določen nadzor nad preživljanjem prostega časa. Najpogostejše prostočasne dejavnosti mladih so ukvarjanje s športom, druženje s prijatelji oziroma partnerji, poslušanje glasbe, obiskovanje kina, gledališča in koncertov, delo z računalnikom, gledanje televizije, lenarjenje (Ule idr., 2000; Lavrič idr., 2010). V Sloveniji podatki kažejo, da je večina prostočasnih dejavnosti mladih pasivnega značaja, čeprav se zelo pogosto ukvarjajo s športom. Nevarnost pasivnega preživljanja prostega časa je v tem, da ponuja malo zadovoljstva in da je zelo tvegan (Ule idr., 2000), saj najmanj prispeva k samopodobi posameznika in ima majhen socialni pomen, za seboj pa pušča občutek brezbržnega zadovoljstva. Med take dejavnosti spadajo npr. gledanje televizije, igranje računalniških igrice, poseganje po drogah, itd. Neuspešni mladi se pogosteje zatekajo

k pasivnim oblikam prostega časa, kar še utrjuje njihov slab položaj (Boškić, 2005). Ule idr. (2000) opozarjajo, da je pasiven prosti čas problematičen le v primeru, ko je to glavni ali edini način preživljanja prostega časa, saj tako vpliva na kvaliteto življenje v celoti. Raziskava mladine iz leta 2010 (Lavrič idr., 2010) pa je pokazala, da se je v zadnjem času delež mladih, ki se ukvarjajo s športom, še povečal, v okviru vsakodnevnih dejavnosti pa se je izrazito podaljšal čas, ki ga mladi namenijo delu z računalnikom. Prav zagotovo večina mladih ne preživlja prostega časa le pasivno, gotovo pa zajema dovršen del njihovih dejavnosti. Če pa se mladi v svojem prostem času nagibajo k tveganeemu vedenju, lahko nastane težava. Tukaj bi se lahko oprli na pojav nasilja pri mladih. Večkrat slišimo, da je med mladimi in tudi nasplošno vedno več nasilja. Vendar pa so raziskovalci ugotovili, da ni podatkov, ki bi kazali na to, da je nasilja več danes kot pa nekoč. Je pa res, da se je v današnji družbi povečal občutek za nasilje, kar pa še ne pomeni, da ga je dejansko več. Pri tem se bom oprl na opažanja Galimbertija (2009), ki opisuje skrajna dejanja mladih v sodobnem času. Sem bi lahko prišteli brutalne umore ali množične pokole na šolah. Opozarja na to, da ta dejanja nosijo oznako »brez motiva«, kar pomeni, da so tudi zelo težko predvidljivi. Ti primeri so redki, a prav zaradi svoje skrajnosti so tako tragični in se sprašujemo o njihovih vzrokih. Galimberti (2009) jih povezuje z nihilizmom, ki ustvarja brezbržnost, praznino, odtujenost, dolgčas, hladno racionalnost, k temu pa dodaja še nezmožnost izražanja čustev in vsega, kar se dogaja v mladostnikovi notranjosti. Kar naenkrat, brez opozoril, vse to pride na dan na grozovit način. Ampak ali so ti redki primeri vzrok individualnih dejavnikov, kot npr. duševna bolezen? Galimberti podrobneje opisuje primer fantov, ki so z nadvoza na avtomobile metali kamenje, kar je bilo usodno za več ljudi. Nenavadno pri njih je bilo to, da je bil to brezsmiselni zločin, saj ni imel nobenega racionalnega ali čustvenega vzgiba. Galimberti piše, da se je imel možnost srečati z enim od fantov. Fant, star 18 let, je bil na videz kot vsi ostali mladostniki. Imel je malo družbenih odnosov izven družine. Njegovi družbeni odnosi so bili površni. Šole ni zaključil, že mlad je pričel z delom. Njegovo besedišče je bilo skromno in njegov značaj šibko izoblikovan. Sam sebi je bil tujec in tudi njegova zgodba se mu je zdela tuja. Tožilec tega primera je menil, da je pri teh fantih naletel na praznino, na popolni nič. Galimberti se sprašuje, kako se spopasti s temi primeri, kjer odpove jezik vzroka in posledic, ljubezni in sovraštva. V takih primerih vidi vir nihilizma.

2.2.6 Mladi v prihodnosti

Nihilizem, grozljivi gost, kot ga poimenuje Galimberti (2009), se na različne načine dotika mladih. To se najbolj kaže na kulturnem in družbenem področju, ki določata življenjsko pot mladih. Danes imajo mladi več svobode, ker ni več trdnih redov in vezi, vendar jim to prinaša več negotovosti in tveganja. Slednje še posebej velja za

družbeno prihodnost, na katero mladi gledajo pesimistično, saj imajo že danes veliko problemov. Tukaj je dovolj že samo to, da omenimo težave mladih na trgu dela. Tudi vrednote mladih so se spremenile in se usmerile stran od »velikih sistemov« religije in politike. Ob povečani psihični ranljivosti pa bodo najbolj uspešni mladi, ki imajo dovolj podpore v okolju in imajo veliko mero psihofizične odpornosti. Najbolj ogrožene skupine mladih so tiste, katerim manjka katerakoli vrsta kapitala (kulturni, socialni, ekonomski kapital). Problemi teh mladih se kažejo v različnih oblikah: poseganje po drogah, depresija, samomor, nasilje, pasivnost itd.

Kakšna bo torej prihodnost mladih? Pomembno je, da mladi dobijo možnost oblikovanja prihodnosti, tako svoje kot družbene. Ule (2008) meni, da tako mladi kot odrasli pozabljajo, da odrasli pogosto grobo in nepremišljeno posegajo v prihodnost mladih in jo izrabljajo. »A velja tudi to: če družba gradi prihodnost ne oziraje se na svojo mladino, s tem uničuje to prihodnost in svojo sedanjost, saj sedanjost brez smiselne prihodnosti teče v prazno« (Ule, 2008: 257). Ko se mladi uveljavljajo z uresničevanjem svoje prihodnosti, postanejo pomembna družbena skupina. Možni način, kako bi mladina lahko dobila družbeni smisel, je v spreminjanju »moralnega« profila mlade generacije. Dettling (1997, v Ule, 2008) je v svojih raziskavah vrednotnih usmeritev mladih danes zaznal težnje po osebni poštenju in želji po smislu življenja v razvoju lastne osebnosti. Na podlagi tega se morda oblikuje nov koncept, kimu Wuthnow (1997, v Ule, 2008) pravi altruistični individualizem. Kar se zdi nasprotje, se sedaj kaže kot nekaj smiselnega, saj kdor živi zase, mora živeti socialno. To bi lahko povezali s Taylorjevim (2000) idealom pristnosti, ki nam dovoljuje, da živimo bolj polno in raznoliko življenje, hkrati pa poudarja dialoški značaj človeka in vpliv pomembnih drugih ter skupnosti na razvoj ideala pristnosti. Ule (2008) meni, da je prav upoštevanje te težnje mladih po uskladitvi svobode in solidarnosti možnost, da mladi postanejo ustvarjalci nove kulturne odgovornosti. Vprašanje nihilizma pa še vedno ostaja odprto. Kako naj mladi najdejo smisel in s tem voljo do življenja? Galimberti (2009) meni, da bi ga lahko našli v prepoznavanju svojih zmožnosti in duševni moči. Pomembno je spoznati samega sebe in v tem odkriti umetnost življenja.

3. Samomor in mladi

3.1. Sociološka teorija

Eden prvih sociologov Emile Durkheim se je v svojem delu *Samomor – prepoved incesta in njeni izviri* leta 1897 posvetil tematiki samomora. Kot predstavnik funkcionalizma je menil, da je samomor proizvod družbe. Pomemben je njegov

termin kolektivne zavesti. Ta je celota idej, prepričanj in občutkov, ki sestavljajo od posameznika povsem neodvisen, samostojen sistem. Kolektiva zavest postane v procesu socializacije ponotranjena s stani posameznikov in tako oblikuje njihova življenja. Zato tudi navidez individualno dejanje kot je samomor, postane družbeno pogojeno. Durkheim je na podlagi tega razvil svojo teorijo o obstoju kolektivnih nagnjen k samomoru, iz katerih izhajajo individualna nagnjenja k samomorilnosti. Na podlagi prevladujočega toka (egoizma, altruizma ali anomije) znotraj individualne tendence je samomor razvrščal na anomični, egoistični, altruistični in fatalistični samomor.

1. Anomočni samomor je značilen za stanje anomije; gre za stanje močno oslabiljene kolektivne zavesti. Normativne vrednote izgubijo svojo moč in posameznik je prepuščen samemu sebi. Rozman (v Samomor in mladi, 2004) navaja kot vzroke gospodarsko krizo, hitri gospodarski razvoj, politične spremembe in podobne okoliščine. Moje mnenje pa je, da je prisoten nihilizem, ki poleg prej omenjenih vzrokov zajema še druge, predvsem odsotnost smotra (glej poglavje 1).
2. Egoistični samomor se pojavi, ko je posameznik ločen od družbene skupine, živi osamljeno; čeprav upošteva normativna pravila vedenja, so vezi med njim in med družbeno skupnostjo pretrgane.
3. Pri altruističnih samomorih gre za popolno identifikacijo posameznika z družbeno skupino (družbena pravila preplavijo posameznikovo življenje); zaradi nje se odpove svojim interesom, v skrajnem primeru tudi svoje življenje.
4. Do fatalističnega samomora pride, ko posameznik zbeži iz normativno urejene situacije, kjer se mu družba kaže kot nekakšna prisila, ki zavira njegova pričakovanja. Že v drugem poglavju smo omenili, da mladostnikom ni omogočen prehod na trg dela. Prihodnost se jim kaže kot grožnja, kar bi lahko povezovali s to vrsto samomora.

Durkheimova generalna hipoteza je, da je število samomorov obratno sorazmerno s stopnjo družbene integracije. Družbeno integracijo je prikazal kot obliko mehanske in organske solidarnosti. Ti sta si nasprotni, saj mehanska solidarnost oblikuje kohezivnost in identifikacijo njenih pripadnikov s sistemom skupnih vrednot, organska pa vodi k deintegraciji in anomiji.

Durkheim je primerjal količino samomorilnosti med katoličani in protestanti. Ugotovil je, da je med protestanti število samomorov občutno večje. To je pojasnjeval z dejstvom, da je formalni nadzor v katoliškem okolju neprimerno večji, medtem ko imajo protestanti večjo mero svobode.

Rozman (v Samomor med mladimi, 2004) trdi, da sta v današnjem času, glede na Durkheimovo terminologijo, najpogostejša tipa samomora pri mladih egoistični in

fatalistični tip, vendar se jaz s tem ne strinjam. Menim, da je egoistični tip samomora dandanes kulturno pogojen z nihilizmom. Ker pa je prav nihilizem vzrok za anomijo, je torej najpogostejši anomični tip samomora.

Če torej povežemo Durkheimovo teorijo in razlago nihilizma, vidimo, da je samomorilnost v zahodnem svetu močno kulturno pogojena, še posebno pri mladih. Stopnja anomije je namreč zelo visoka, zaradi odsotnosti kakršnihkoli trdnih temeljev in pomanjkljive čustvene vzgoje.

3.2. Družbeni vzroki

Rozman v svojem delu *Samomor med mladimi* (2004) kot družbene vzroke za samomor navaja socializacijo, vstop v sekundarno okolje, medijski konstrukt, razredno pripadnost, izobrazbo, družbeno dožemanje spola in tradicionalno dožemanje samomora.

Jaz bi ga dopolnil, saj se on bolj ukvarjal z mikrosfero teh vzrokov, jaz pa bolj z makrosfero. Socializacijo in družbeno dožemanje spola lahko povežemo s podpoglavjem *Počutje mladih*, predvsem z Galimbertijem in njegovim pojmom čustvene pismenosti. Če je v primarni socializaciji odsotna čustvena vzgoja, bo imel posameznik manjšo psihofizično odpornost. Tukaj se tudi vidi povezanost s spolom, saj se od moškega spola pričakuje zatiranje čustvenosti. To je navedel tudi Rozman, ki je vključil eksperiment Anthonyja Giddensa. Giddens je petmesečnega otroka predstavil skupini mater. Enkrat ga je predstavil v fantovskih oblačilih kot Adama, drugič pa ga je tej isti skupini predstavil v dekliških oblačilih kot Beth. Pridobljeni rezultati so pokazali, da je odnos do pripadnikov obeh spolov drugačen. Medtem ko so deklice deležne sočutja, fantje pogosto naletijo na vzdevke, ki nakazujejo na njegovo fizično moč. Tukaj se lepo vidi zatiranje čustvenosti že v najzgodnejših fazah razvoja (Rozman, *Samomor med mladimi*, 2004).

V Sloveniji moški storijo več samomorov kot ženske. Moški presegajo ženske za kar 2,5-krat oziroma 8,5-krat (na podlagi statistike med letoma 1998 in 2002, v Rozman, 2004).

Negotova prihodnost in nezanimanje odraslih za mladostnike pa se navezuje na vstop v sekundarno okolje, medijski konstrukt in izobrazbo, saj ta okolja prinašajo frustracije in le redko ponujajo kakršnokoli oporo. To dokazuje tudi Rozman s svojim anketnim vprašalnikom. Ugotovil je, da največje frustracije za mlade predstavljajo prav šola, sovrstniki in mediji. Dokazuje tudi, da najmanj razumevanja in pozitivnega vrednotenja za mlade ponujajo mediji in šola (v Rozman, *Samomor med mladimi*, 2004). Izobrazba kot dejavnik, ki jo omenja Rozman, se povezuje s podpoglavjem *Mladi in prihodnost*. Rozman kot faktor pri samomoru navaja tudi tradicionalno

dojemanje samomora v nekem okolju. Ugotovil je, da je pri nas samomor še kar nesprejemljiv, zaradi razmeroma močnega vpliva katoliške vere. To se navezuje na mojo hipotezo, da je samomor večji v bolj razvitih državah.

3.3. Biološka zrelost organizma kot dejavnika samomorilnosti.

Tukaj je Rozman zelo dobro opravil raziskavo o povezavi bioloških faktorjev z odraščanjem in samomori. V tem podpoglavju se bom močno naslonil na njegovo seminarsko, saj je specifična znanja, ki ga prinaša, izredna.

Adolescenca ni le psihološki razvoj posameznika, ampak je predvsem biološki razvoj. Zato je to ključni faktor, ki ga moramo upoštevati, kadar govorimo o mladih, še posebno kadar govorimo o samomoru. Danes ne moremo več analizirati samomora kot samo biološkega oziroma družbenega pojava, ampak moramo upoštevati oba vidika. Puberteto je potrebno dojemati kot fizično in miselno odraščanje.

Biološko raven dogajanja moramo ločiti na hormonsko in nevronske dogajanje. Hormonske spremembe se dogajajo zaradi hormonov, ki jih izločajo endokrine žleze v telesu. Ključna hormona, ki se tako izločata, sta testosteron pri moških in estrogen pri ženskah. Šele ta hormona omogočata prehod iz otroštva v odraslost. Nevronska raven telesnega dogajanja pa je tesno povezan s hormonsko, saj endokrine žleze izločajo hormone šele na ukaz možganov, ti pa njihovo sproščanje sprožijo šele ob primernih dražljajih.

Obe ravni sta najbolj aktivni v času pubertete, zato ju pri analizi mladih nikakor ne smemo izpustiti. V tem času velikih telesnih sprememb pa nastaja ogromno novih nevronske povezav. Te so skoncentrirane predvsem v amigdali, kar je specifična značilnost faze odraščanja; iz tega izhaja specifičnost njihovega moralnega in miselnega doživljanja sveta, potemtakem tudi okoliščin, v katerih prihaja do samomorov.

Da bi znanstveniki potrdili pomembnost amigdale pri mladostnikih, so s skeniranjem delujočih možganov primerjali čustveno odzivanje na strah pri mladih in odraslih poskusnih osebah. Raziskave so pokazale pomembno razliko: pri mladih se je dejansko povečala dejavnost amigdale, torej tistega predela možganov, ki uravnava naša bazična čustvena odzivanja. Pri odraslih se je povečalo predvsem delovanje področja predčelne možganske skorje, torej tistega predela možgan, ki z mišljenjem umirja neposredno, nepremišljeno odzivanje.

Na podlagi teh spoznanj lahko trdimo, da je samomor pri mladostnikih biološko dosti bolj pogojen kot pri odraslih; stresne okoliščine namreč mladostniki doživljajo dosti bolj čustveno kot pa racionalno, zato je njihova posledica pogost samomor. Pri

odraslih je drugače, saj seneposrednim dejanjem izogibajo in stres doživljajo bolj razumsko (v Rozman, Samomori med mladimi, 2004).

Tukaj še dodajam intervju, ki ga je Rozman opravil z dr. med. Tatjano Gorjanc, ki je o mladostniški tendenci k samomorilnosti povedala naslednje:

»Bistvenega pomena pri razumevanju biološke pogojenosti samomora pri mladih je nedvomno povezanost med amigdalo in predfrontalnim korteksom. Impulzivnost, torej vsi nenadzorovani čustveni odzivi, so, gledano filogenetsko oziroma razvojno, stvar starejših živčnih struktur; mednje uvrščamo tudi amigdale. Če gledamo s stališča razvoja možganov, se je amigdala razvila kot druga. Najstarejši je paleokorteks (osnovna možganska tvorba), amigdali sledi hipokampus, nad njimi pa se boči možganska skorja. Kot zadnji se razvije predfrontalni korteks, ki je odgovoren za načrtovanje, razmišljanje. Obenem pa nadzira tudi vse pobude, ki prihajajo iz paleokorteksa in amigdale – odloča torej, kaj je v določenih okoliščinah sprejemljivo in kaj ne.

Sodobne raziskave povezanosti med amigdalo in predfrontalnim korteksom temeljijo predvsem na nivoju nevrottransmitterjev, med katerimi je najpomembnejši serotonin.

Znanstveniki so ugotovili, da je v stanju depresije serotonina v telesu premalo. Spoznali so torej, da obstaja povezava med serotoninom in impulzivnostjo. Velja namreč, da posameznik, ki nima pravega razmerja med serotoninom in noradrenalinom, bolj impulzivno odreagira. Gre za dejstvo, ki je bilo uspešno dokazano tudi na primeru samomorilcev.

Samomor se kot dejanje pojavi zaradi dveh vrst motenj: prve so povezane s tistim predelom možganov, kjer leži amigdala, druge pa s predfrontalnim korteksom. V obeh primerih gre za motnje na serotoninских receptorjih. V primeru mladostnikov so odločilnega pomena motnje, ki se pojavijo na predčelnem režnju. Tukaj nevronske povezave tako ali tako nastajajo šele v adolescenci, zato je vsakršno nepravilno delovanje usodno. Zaradi nepravilnosti v delovanju serotonina se namreč zmanjša sposobnost izvršitvenih funkcij in kratkoročnega spomina, ki je bistvena pri preučevanju samomorilskega vedenja.

Moderne raziskave dokazujejo, da se nastajanje nevronske mreže v možganih močno pogojuje s stimulacijo, ki jo posameznik dobi v dobi najzgodnejše socializacije. Za primer poglejmo dva dečka. Prvi bo igral violino že od sedmega leta starosti, drug pa jo bo začel igrati šele pri dvajsetih letih. Slednji se sicer lahko priuči igranja, vendar pa bo motorično središče za mišice v njegovih prstih dosti manjše (slabše razvito) kot pri dečku, ki igra že od zgodnje mladosti. S tem primerom lahko vidimo, da primarna socializacija v veliki meri vpliva na nastajanje nevronske povezave, med drugim tudi med amigdalo in predčelnim korteksom. Za te povezave je značilno, da nastajajo zlasti v dobi adolescence, zato je predfrontalni korteks pri mladostnikih zagotovo manj razvit kot pri odraslih. Že v osnovi je potemtakem predfrontalna skorja manj zrela, stopnja njene »racionalnosti« je manjša, zato je reagiranje na nepričakovane,

stresne situacije, dosti bolj impulzivno kot pri odraslemu človeku. Še večja pa je impulzivnost v primeru negativnih stimulacij iz okolja, kot npr. doživljanje »kronične brezpomoči«.

Strokovnjaki so ugotovili, da ima večina mladostnikov, ki so bodisi poskusili narediti samomor bodisi so bili pri tem celo uspešni, določene duševne motnje. Tu ne gre pozabiti shizofrenije, ki se pojavlja kot skrajna oblika depresije, obupa. Ta pa je pri mladostnikih že zaradi nastajanja nevronske povezave zelo pogosta. Statistični podatki, ki govorijo o obiskih pri psihiatrih, namreč vse pogosteje kažejo na porast shizofrenikov v mladostniški populaciji.

Vzrokov za pojav shizofrenije je več in večina je precej neznanstvenih. Vsekakor pa drži, da se to stanje psihoze pojavlja zaradi nenormalno razvite predčelne skorje, kar se pojavlja tudi pri mladostnikih (že prej omenjeno nastajanje nevronske mreže).

Gledano na problem samomorilnosti v globalu sem prepričana, da je reševanje problematike pogojeno s povezovanjem. Tako biološki kot tudi družbeni dejavniki pogojujejo to vse večjo tendenco k suicidnosti pri mladih.« (Rozman, Samomor med mladimi, 2004).

Empirični del

Anketo sem 7. marca 2013 objavil na internetu. Objavil sem jo na internetni strani EnKlikAnketa. Anketo sem objavil v angleškem jeziku. Želel sem dobiti odgovore posameznikov iz različnih držav. To mi je uspelo ledelno. Dobil sem evropski vzorec, ne pa tudi azijskega. Na nagovor je kliknilo 201 ljudi, na samo anketo pa jih je kliknilo 142. Anketo je pričelo reševati 128 ljudi, rešilo pa jih je 111. 14 posameznikov je anketo rešilo delno, 3 pa ankete niso rešili. Tako sem dobil 125 ustrezno rešenih anket. Podatke sem prenesel iz spletne strani EnKlikAnketa v obliki Wordovega dokumenta ter jih nato vključil v raziskovalno delo.

Analiza anketnega vprašalnika

Analiza celotnega vprašalnika

	Spol				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Moški	49	39%	39%	39%
	Ženske	76	61%	61%	100%
Veljavni	Skupaj	125	100%	100%	

	Sem iz :				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Slovenije	81	65%	65%	65%
	Evrope	40	32%	32%	97%
	Azije	4	3%	3%	100%
Veljavni	Skupaj	125	100%	100%	

Tukaj sem želel zavzeti večji statistični vzorec za Aziji, vendar mi to ni uspelo.

	Živim v:				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Podeželskem okolju	40	32%	32%	32%
	Mestnem okolju	85	68%	68%	100%
Veljavni	Skupaj	125	100%	100%	

	Prihodnost naše družbe bo:										
	Podvprašanja	Odgovori						Veljavni	Št. enot	Povprečje	Std. Odklon
		Veliko boljša od sedanosti	Boljša od sedanosti	Enaka	Slabša kot sedanost	Veliko slabša kot sedanost	Skupaj				
		12 (11%)	29 (26%)	17 (15%)	43 (39%)	9 (8%)	110 (100%)	110	125	3.1	1.2

	Moja osebna prihodnost bo:										
	Podvprašanja	Odgovori						Veljavni	Št. enot	Povprečje	Std. Odklon

		Veliko boljša od sedanjosti	Boljša od sedanjosti	Enaka	Slabša kot sedanjost	Veliko slabša kot sedanjost	Skupaj				
Q4a		35 (32%)	43 (40%)	20 (19%)	10 (9%)	0 (0%)	108 (100%)	108	125	2.0	0.9

Vprašalnik je pokazal, da mladi veliko bolj optimistično gledajo na svojo osebno prihodnost kot pa na prihodnost družbe. V deležu je 35% (tukaj sem združil odgovora *Veliko boljša od sedanjosti* in *Boljša od sedanjosti*). To se sklada z domnevami teoretičnega dela, da se prihodnost mladih, predvsem v družbenem smislu, kaže kot grožnja. Potrdilo se je tudi dejstvo, da je družba odtujena od mladih. Podatki so skladni s podatki iz Mladine 2010 (Lavrič idr., 2010: 340–341), ki sem jih predstavil v grafih 1 in 2.

	Bojim se, da se ne bom mogel zaposliti				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Velja	41	33%	38%	38%
	Ne velja	67	54%	62%	100%
Veljavni	Skupaj	108	86%	100%	

	Bojim se pred izgubo službe (tisti, ni niste zaposleni prosim, če odgovorijo kot da so)				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Velja	23	18%	22%	22%
	Ne velja	82	66%	78%	100%
Veljavni	Skupaj	105	84%	100%	

Moja hipoteza je bila, da gledajo mladi na prihodnost in na možnost zaposlitve izjemno negativno. To sem le delno potrdil, saj je le 33% mladih izrazilo strah glede zaposlitve. Vendar pa je v tej raziskavi v primerjavi z raziskavo Mladina 2010 (Lavrič idr., 2010: 118) viden porast strahu pred nezaposlenostjo.

	Osebna počutja										
	Podvprašanja	Odgovori						Veljavni	Št. enot	Povprečje	Std. Odklon
		Nikoli	Redko	Včasih	Pogosto	Vedno	Skupaj				
	Počutim se depresivno.	12 (11%)	43 (39%)	40 (36%)	14 (13%)	1 (1%)	110 (100%)	110	125	2.5	0.9
	Menim, da življenja ni vredno živeti.	62 (57%)	25 (23%)	16 (15%)	4 (4%)	2 (2%)	109 (100%)	109	125	1.7	1.0

	Skrbi me glede svoje prihodnosti.	5 (5%)	25 (23%)	33 (31%)	41 (38%)	4 (4%)	108 (100%)	108	125	3.1	1.0
	Menim, da je življenje brez smisla.	55 (51%)	30 (28%)	16 (15%)	4 (4%)	3 (3%)	108 (100%)	108	125	1.8	1.0
	Občutek imam, da bom eksplodiral vsak trenutek.	38 (35%)	34 (31%)	23 (21%)	11 (10%)	2 (2%)	108 (100%)	108	125	2.1	1.1
	Razmišljam, da bi storil samomor.	83 (77%)	15 (14%)	6 (6%)	3 (3%)	1 (1%)	108 (100%)	108	125	1.4	0.8
	Imam občutek negotovosti.	21 (19%)	31 (29%)	32 (30%)	20 (19%)	4 (4%)	108 (100%)	108	125	2.6	1.1
	Imam občutek anksioznosti.	31 (29%)	32 (30%)	28 (26%)	11 (10%)	4 (4%)	106 (100%)	106	125	2.3	1.1

Ugotovil sem, da pri vprašanju o tem, ali anketirani menijo, da bodo vsak čas eksplodirali, večina anketiranih (66%) meni, da tega ne misli oziroma to misli le redko. To ne sovпада z Uletovo ugotovitvijo, saj je on dobil odgovor, da 63,4% anketiranih meni, da bodo eksplodirali. Podobno je bilo pri vprašanju, ali je življenje vredno živeti. V primerjavi z Uletovimi ugotovitvami, da življenja ni vredno živeti (31%), sem v anketi dobil odgovore, da tako meni le 6% anketiranih. Pri vprašanju prihodnosti pa sem ugotovil, da ima kar 42% anketiranih pogoste skrbi glede prihodnosti, 31% anketiranih pa ima občasne skrbi. V primerjavi z Uletovimi ugotovitvami, da 64,8% mladih gleda negativno na prihodnost, sem jaz to potrdil v manjši meri kot on. Ostala vprašanja sem zastavil, ker sem želel ugotoviti, v kakšni meri se kažejo nihilistična občutja pri mladih. Ugotovil sem, da ima večina mladih vsaj včasih nihilistična občutja z izjemo občutka **suicidnosti**. 24% mladih je kadarkoli imelo takšna občutja. Občutja negotovosti in anksioznosti ima pogosto le 4% anketiranih. Pomembno je pripomniti, da bi bilo potrebno imeti večji statistični vzorec, da bi lahko prikazali in dobili natančnejše podatke.

	Čustva in človeški odnosi										
	Podvprašanja	Odgovori						Veljavni	Št. enot	Povprečje	Std. Odklon
		Popolnoma nič	Malo	Srednje	Nekoliko	Zelo	Skupaj				
	Koliko misliš, da je družbi mar zate?	19 (17%)	30 (27%)	35 (32%)	23 (21%)	3 (3%)	110 (100%)	110	125	2.6	1.1
	Koliko misliš, da je staršem mar zate?	2 (2%)	1 (1%)	5 (5%)	10 (9%)	90 (83%)	108 (100%)	108	125	4.7	0.8
	Koliko misliš, da je profesorjem mar zate	10 (9%)	25 (23%)	39 (36%)	27 (25%)	7 (6%)	108 (100%)	108	125	3.0	1.1

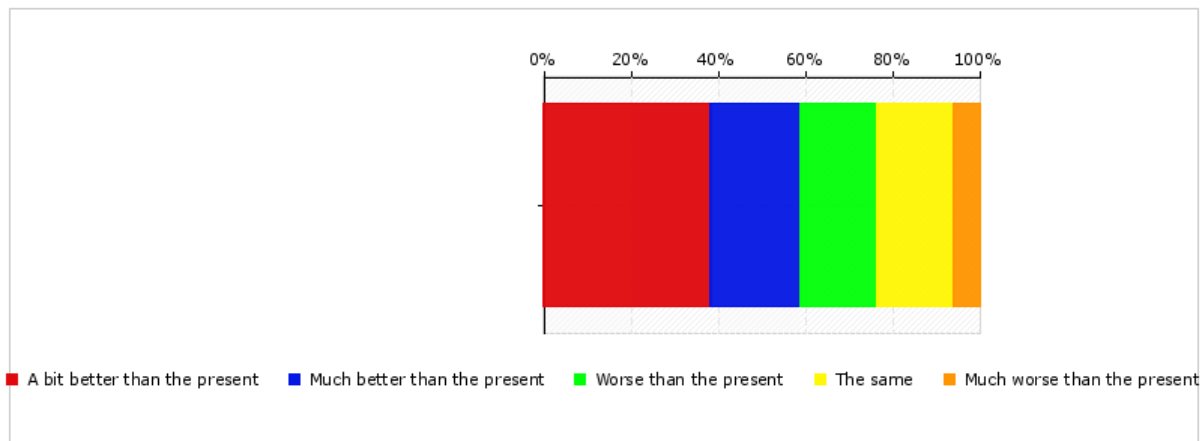
	Koliko misliš, da je tvojim sovrstnikom mar zate?	3 (3%)	16 (15%)	36 (33%)	37 (34%)	16 (15%)	108 (100%)	108	125	3.4	1.0
	Kako dobro misliš, da prenašaš čustveno stresne situacije?	7 (7%)	9 (8%)	29 (27%)	39 (36%)	23 (21%)	107 (100%)	107	125	3.6	1.1
	Kako dobro misliš, da izraziš svoja čustva?	7 (7%)	9 (8%)	24 (23%)	42 (40%)	24 (23%)	106 (100%)	106	125	3.6	1.1
	Kako pomembna misliš, da so čustva in čustvena inteligenca?	2 (2%)	3 (3%)	8 (7%)	31 (29%)	63 (59%)	107 (100%)	107	125	4.4	0.9

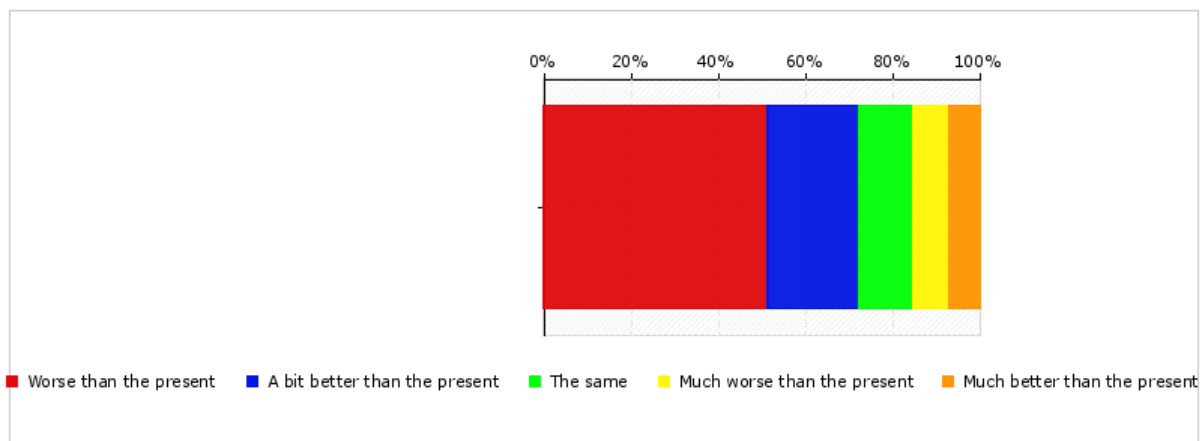
Pri vprašanjih o čustvih in čustvenih odnosih sem poskušal ugotoviti, v kolikšni meri se mladi v družbi počutijo pomembne. Zanimale so me tudi njihove čustvene sposobnosti. 92% mladih meni, da so pomembni staršem. Sledi pomembnost sovrstnikom, 49% mladih meni, da so jim pomembni. Nižji je delež, da mladi menijo, da so pomembni profesorjem in družbi. Gaussova krivulja se pomika proti negativnim občutkom. Prisotnost nihilizma je majhna. Vendar se je potrebno zavedati, da je statistični vzorec majhen, zato je možno, da ne prikazuje dejanskega stanja v družbi.

Primerjava Slovencev in Evropejcev

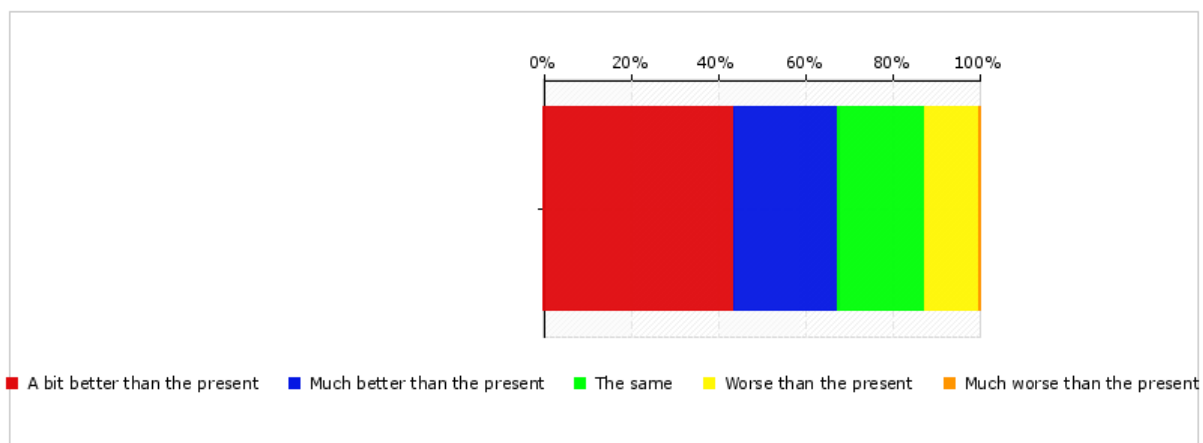
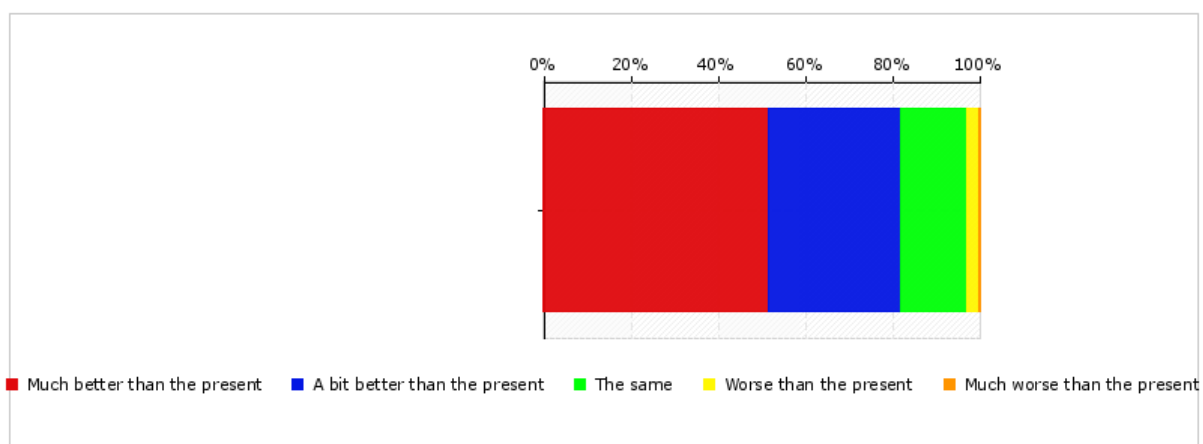
V tem delu bom primerjal rezultate Slovencev in Evropejcev, pri čemer bodo zgornji grafi predstavljali Evropejce, spodnji pa Slovence.

Graf 6: Prihodnost naše družbe bo

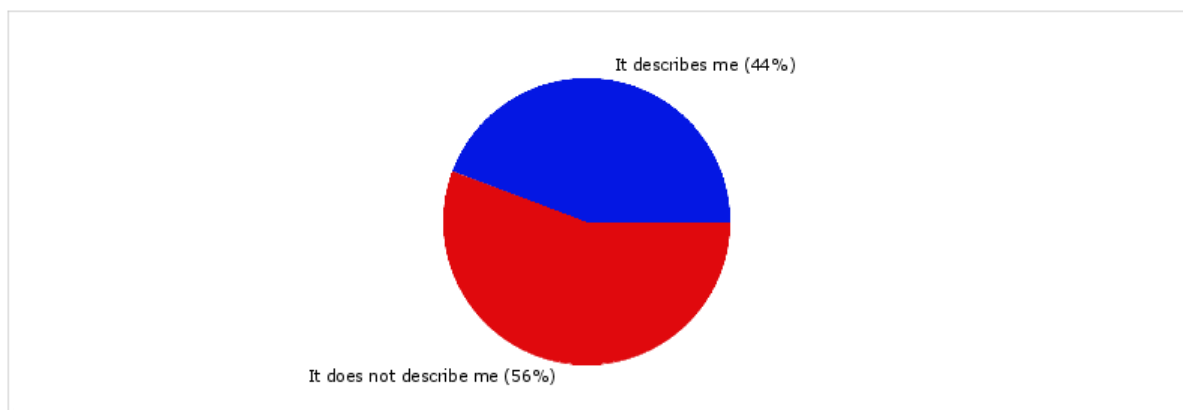
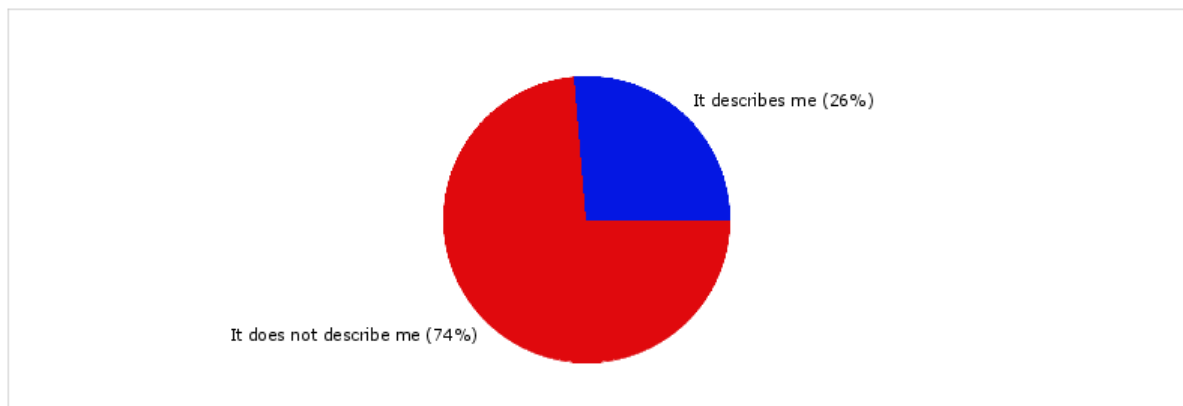

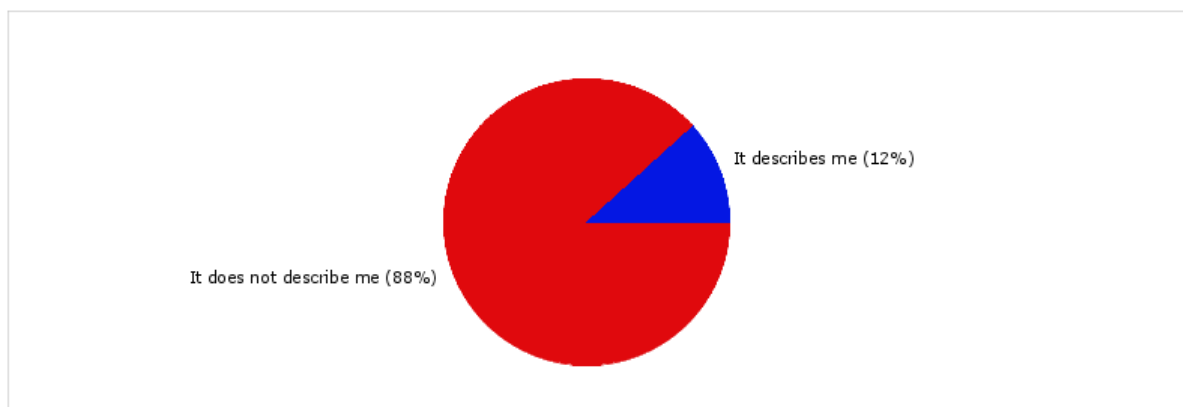
Graf 7: Moja osebna prihodnost bo

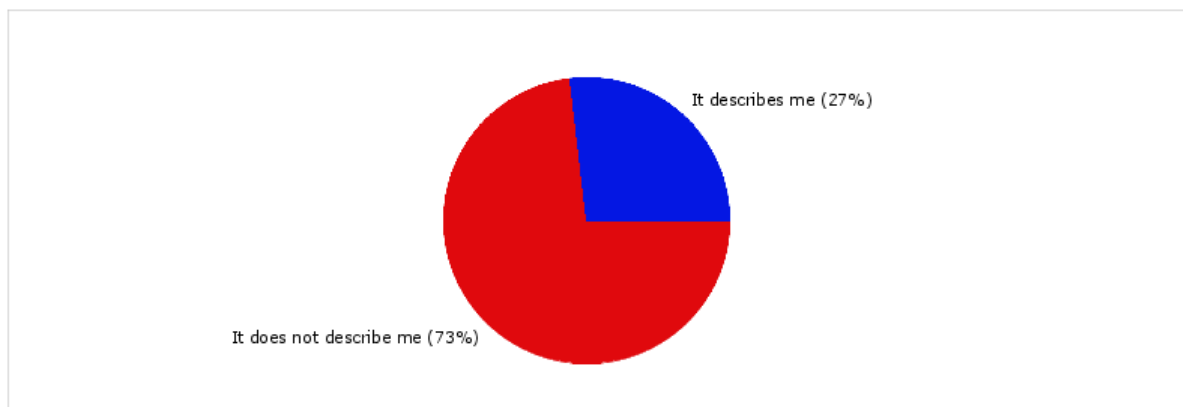

Graf 8: Bojim, se da ne bom dobil zaposlitve

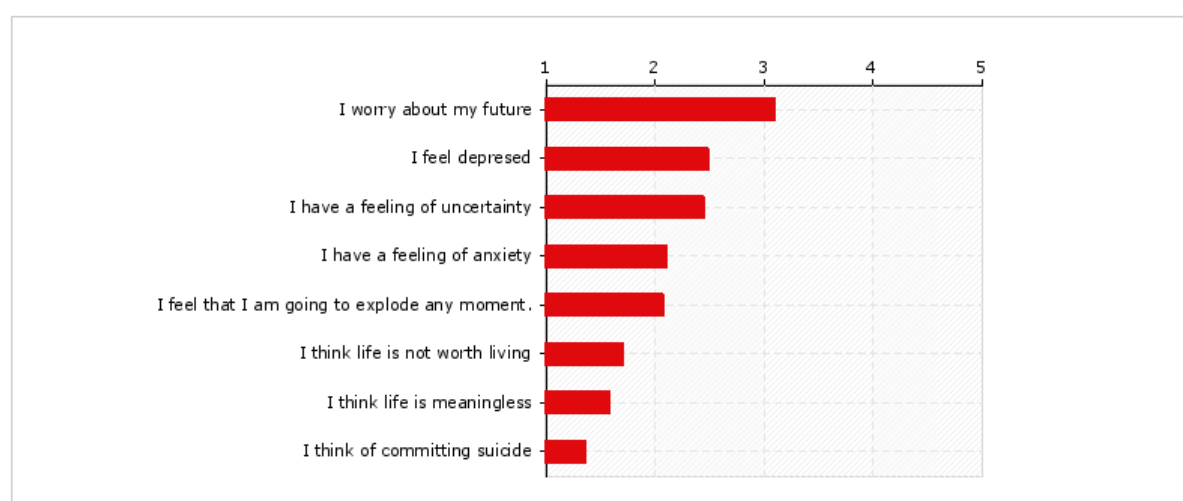
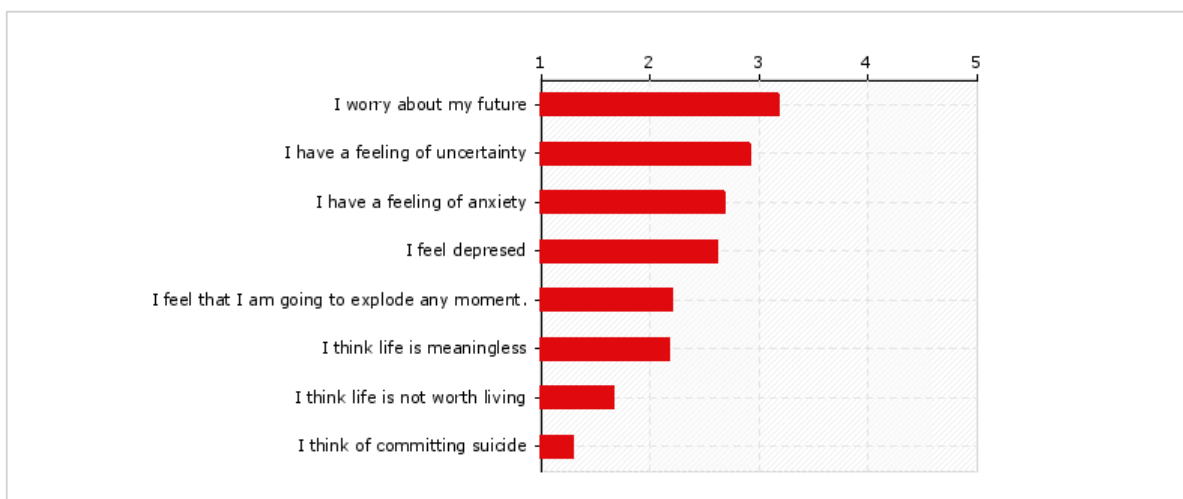

Graf 9: Bojim se, da bom izgubil službo oziroma da bi jo izgubil, če bi bil zaposlen

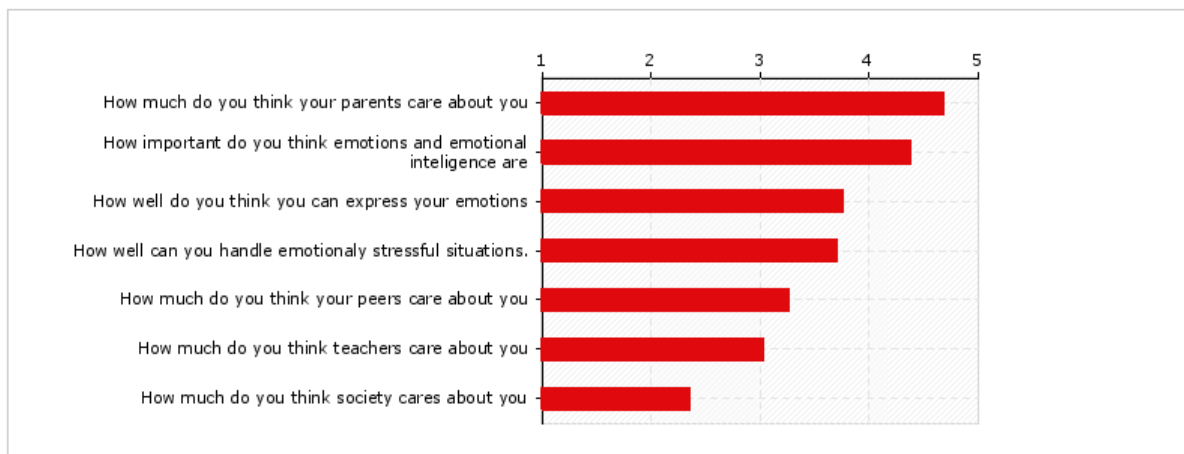

Graf 10: Osebni občutki

Graf 11: Čustva in človeški odnosi

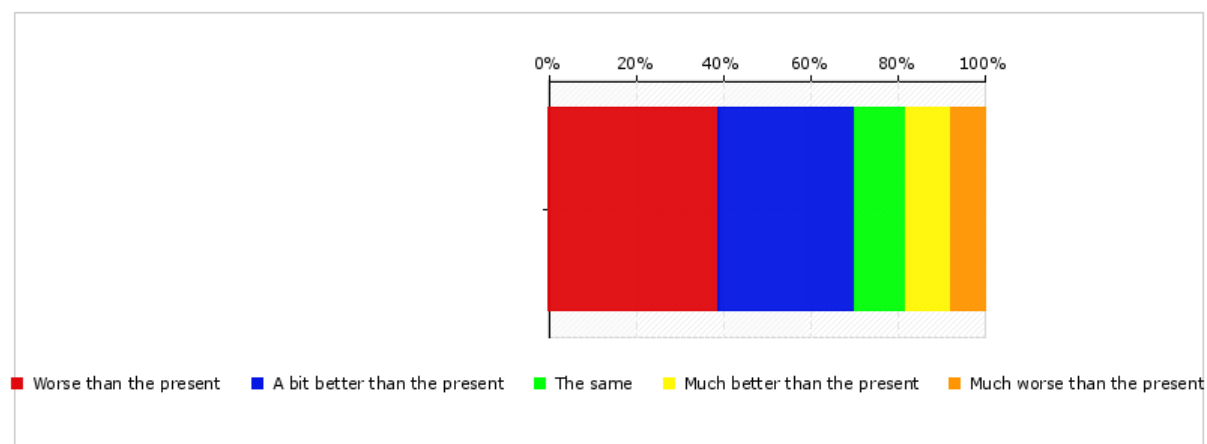
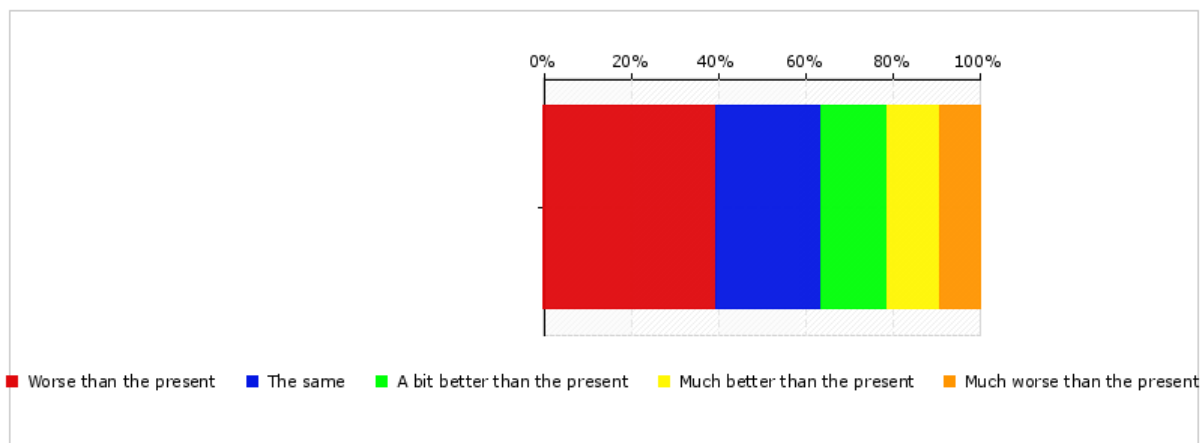

Če primerjamo vse grafe vidimo, da smo Slovenci najbolj pesimistični glede družbene prihodnosti, kar je razumljivo ob sedanji politični krizi. Evropejci gledajo na družbeno prihodnost v veliki meri optimistično. Glede osebne prihodnosti smo optimistični tako Evropejci kot Slovenci. Ob zaposlitvenih možnostih smo Slovenci dvakrat bolj pesimistični od Evropejcev, vendar pa je to najverjetneje zaradi trenutne ekonomske krize v Sloveniji. Anketa je pokazala, da imajo Evropejci več nihilističnih občutij kot Slovenci. Čeprav imajo Slovenci manj negativnih občutij, pa večkrat pomislijo na samomor. Pri čustvih in človeških odnosih pa smo si zelo podobni.

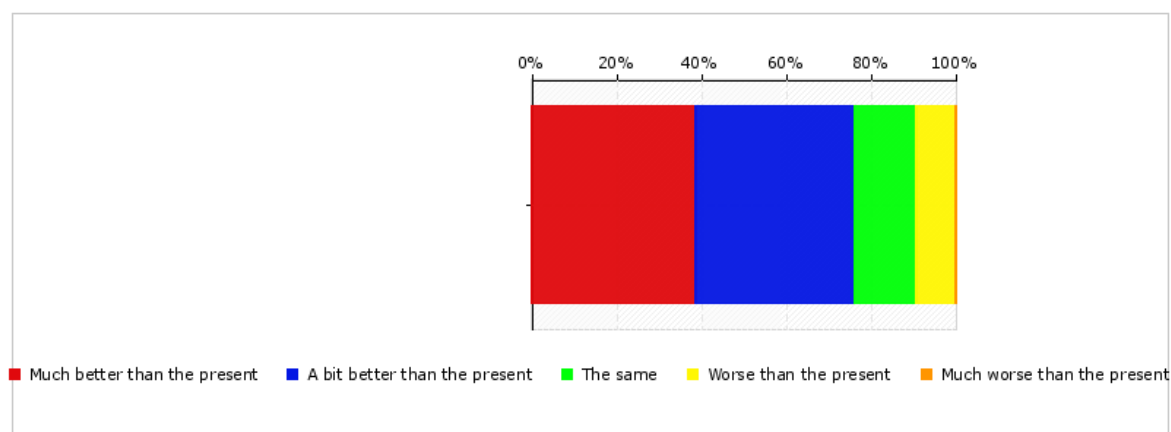
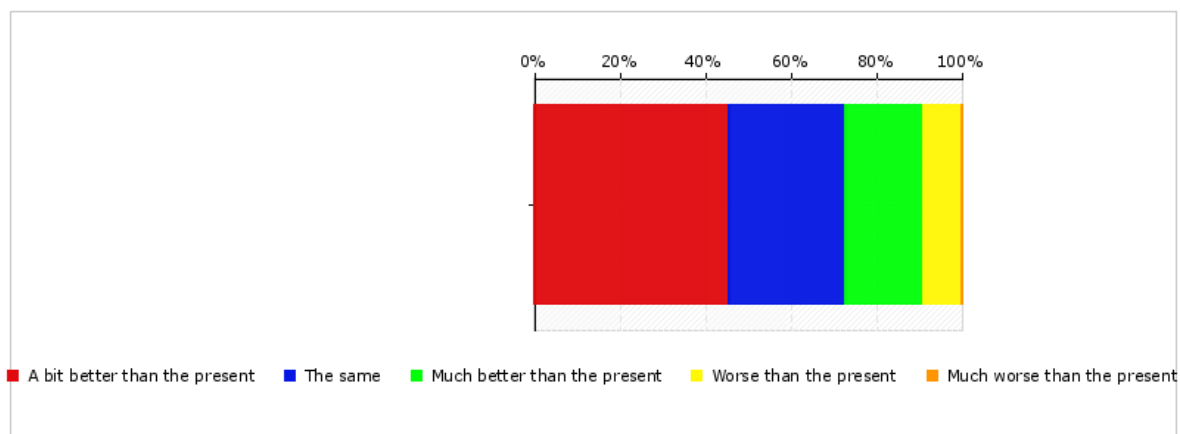
Primerjava podeželskega in mestnega okolja.

Primerjal semodgovore ankete iz mesnega in podeželskega okolja. Podatki za podeželje so prikazani zgoraj, za mesto pa spodaj.

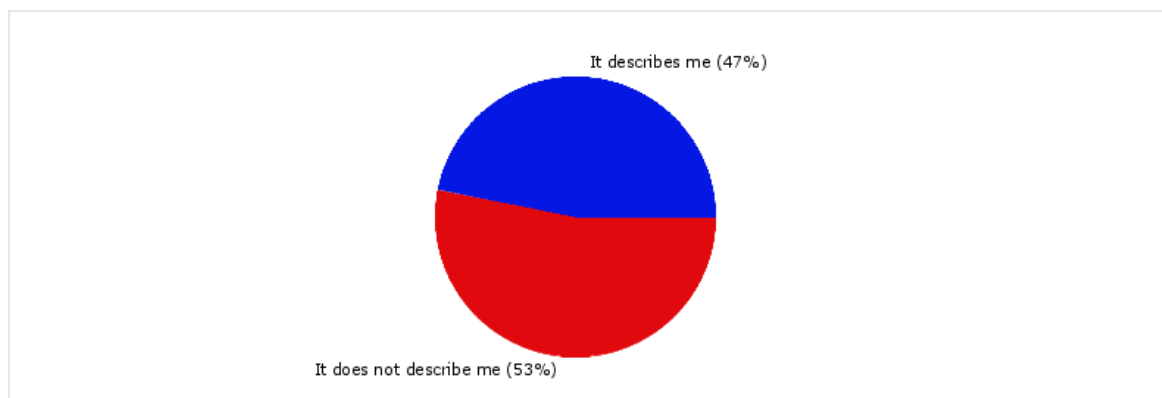
Graf 12: Prihodnost družbe bo

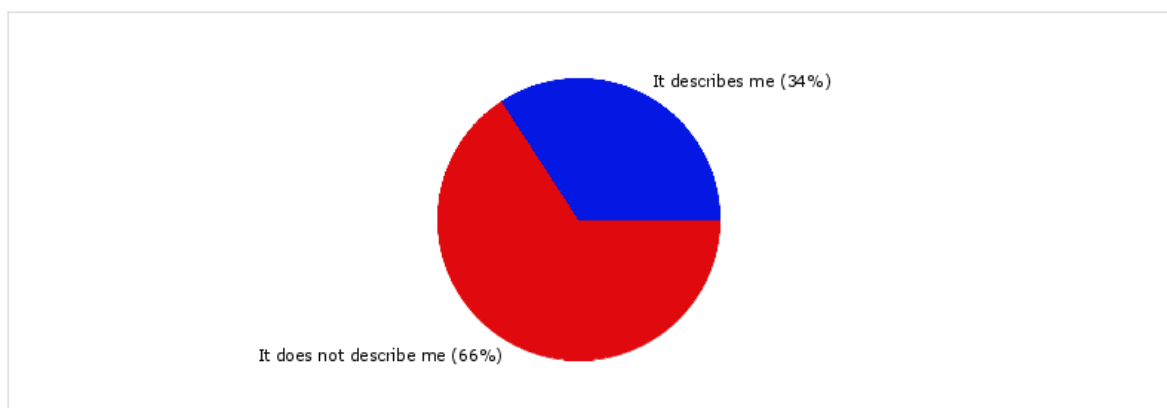

Graf 13: Moja osebna prihodnost bo

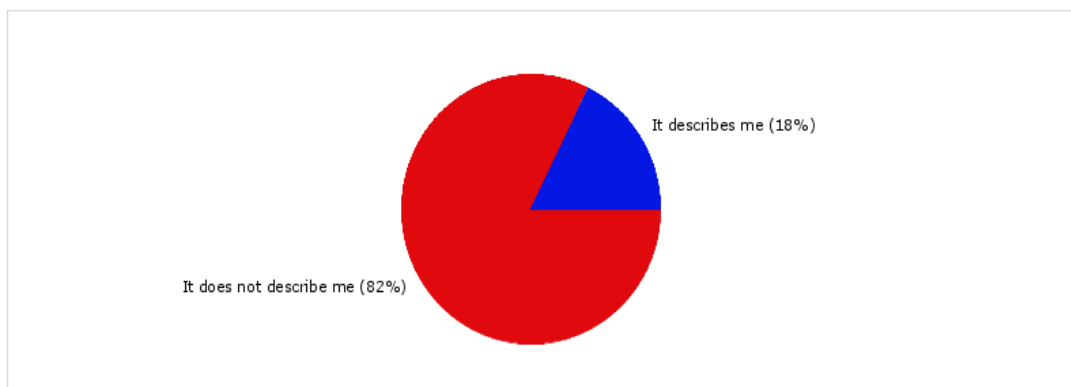
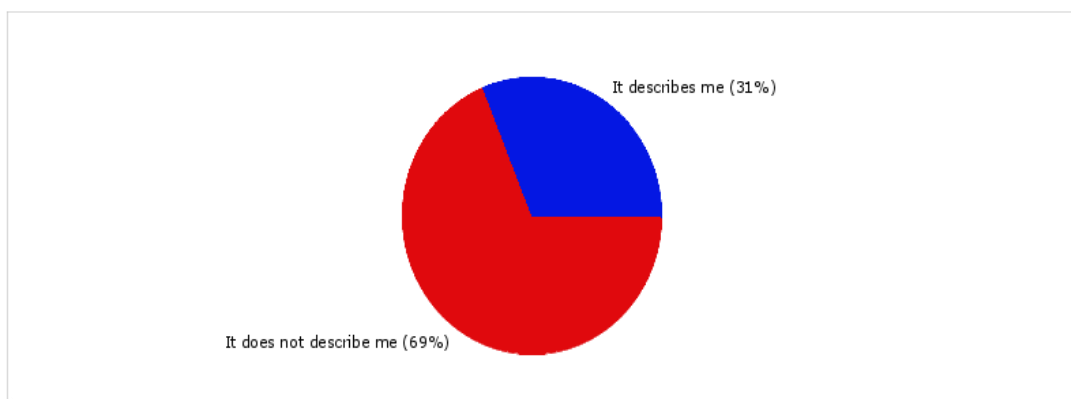

Graf 14: Bojim se, da nebom našel zaposlitve

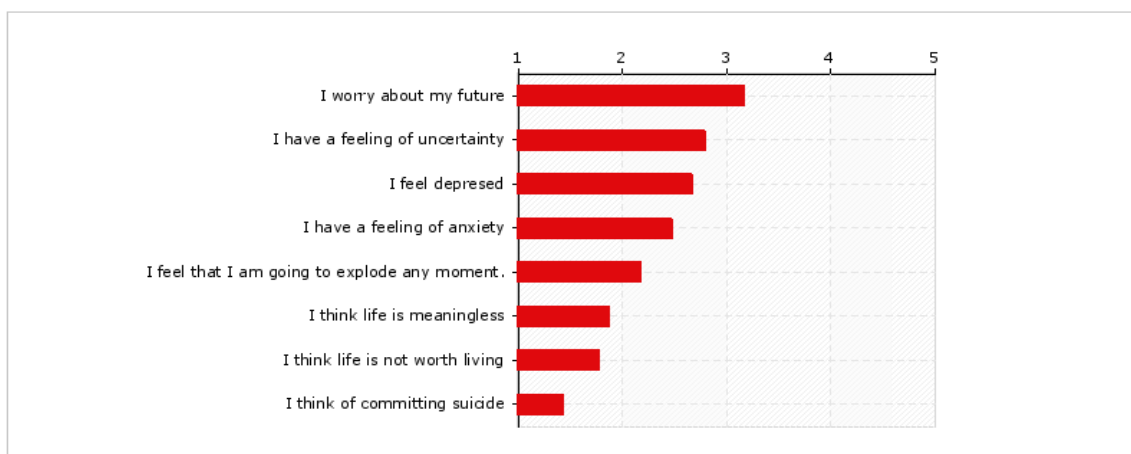
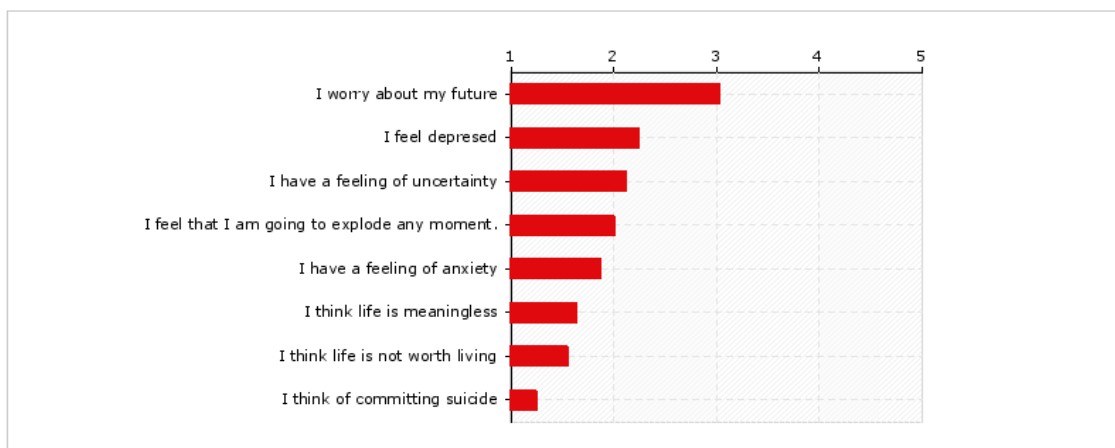

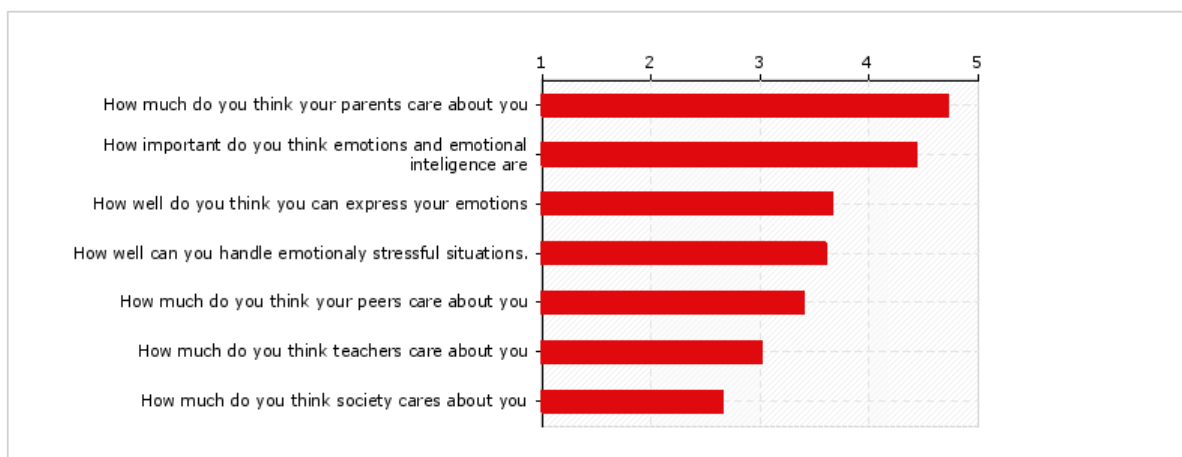
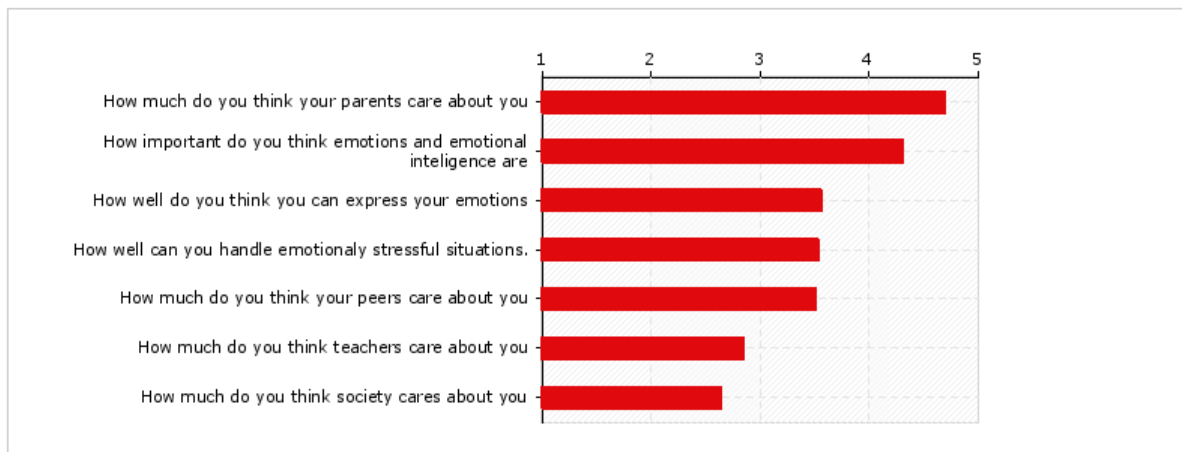
Graf 15: Bojim se, da bom ostal brez službe

Graf 16: Osebni občutki

Graf 17: Čustva in človeški odnosi

Po primerjavi grafov vidimo, da so mladostniki iz ruralnega okolja bolj pesimistični glede svoje in družbene prihodnosti ter možnosti zaposlovanja kot njihovi sovrstniki iz urbanega okolja. To je razumljivo, saj je manj delovnih mest na voljo na podeželju, kar pa je posledica modernizacije družbe. Zanimivo pa je, da v primerjavi z svojimi sovrstniki iz mesta, doživljajo manj negativnih čustev, kot depresijo, tesnobo, samomorilska občutja,... Te razlike si lahko razlagamo s razlago razlik med moderno in tradicionalno družbo. Za tradicionalno družbo je namreč značilna visoka stopnja čustvene podpore v obliki pristnih čustvenih odnosov, močnejših sorodstvenih vezi in višji stopnji kolektivne zavesti. Moderne družbe pa imajo po drugi strani visoko stopnjo anomalije in brezosebnih odnosov, kar zmanjša možnosti za čustveno podporo.

Analiza pridobljenih podatkov in ovrednotenje zastavljenih hipotez

Tekom raziskovanja sem ugotovil, da je moja hipoteza le delno potrjena, ker se jo postavil preveč enosmerno, saj se je izkazalo, da sta procesa modernizacije in širjenje nihilizma vzajemno povezana. Z racionalizacijo in sekularizacijo naše družbe, smo kot bi rekel Nietzsche, ubili Boga in posledično opravili temelje na katerih je bila postavljena naša družba. To v kombinaciji z kapitalističnim sistemom, je posledično vodilo v pluralizacijo družbe in v upad kolektivne zavesti. S tem pa se je povečala individualizacija, ki nam je podarila svobodo, v zameno za povečano osebno odgovornost. S tem se je družba atomizirala, čemur je pripomogla urbanizacija. Kot torej vidimo, je odnos med modernizacijo in nihilizmom vzajemen.

Drugo hipotezo sem potrdil, vendar menim, da bi tukaj morali opraviti veliko bolj obsežno raziskavo. Zaradi izrazitega pomanjkanja strokovnosti na tem področju, te hipoteze nisem mogel preveriti preko empiričnega dela, zato pa sem to storil v teoretičnem delu. Za soočanje z tveganji in težavami, ki jih je prinesel nihilizem in, ki jih prinese življenje nasploh, je potrebna psihofizična rezilienca. Te pa dandanes mladi nimajo več, ker v našem kapitalističnem sistemu čustva niso potrebna. Mladim danes primanjkuje vzgoje, ki bi jih naučila kako svoja čusta predelati jih usmeriti. Starši poskušajo opravičiti svojo odsotno z materialnimi dobrinami, vendar se ne zavedajo, da te ne morajo nadomestiti odnosa s starši. Naša družba pa v iskanju čim večje nevtralnosti zavrača kakršnokoli vzgojno odgovornost, pa čeprav je ta temelj institucije šolstva. Pomanjkanje pristih človeških odnosov v družbi pa mlade samo še bolj odtuji od nje.

Tretja hipoteza se mi ni potrdila, to pa zato, ker je bila, podobno kot prva, narobe zastavljena. Čustvena infantilnost res ne spodbuja nihilizma, ampak to pa še ne pomeni, da ta nista povezana. Namereč prav čustvena oz. psihofizična odpornost je tista, ki nas brani pred breznom, ki ga imenujemo nihilizem. Torej, da bi lahko potrdil to hipotezo, bi jo moral preprosto preoblikovati iz *Čustvena infantilnost spodbuja nihilizem* v *Čustvena infantilnost slabo brani pred učinki nihilizma*. Da se oseba z več čustvene podpore in boljšo psihofizično odpornostjo bolje spoprime z učinki nihilizma je razvidno iz mojega empiričnega dela, kjer sem ugotovil, da doživljajo mladi iz podeželja, kljub bolj negotovi prihodnosti, manj negativnih čustev kot pa njihovi mestni vrstniki.

Zadnjo hipotezo sem potrdil. Dokazal sem, da nihilizem prinaša tako svobodo kot nevarnosti, ki pa jih nekateri posamezniki ne zmorejo prebresti. Največkrat so to posamezniki, ki imajo majhno psihofizično odpornost. Nihilizem nam prinaša kulturno nelagodje, ki pa preko raznih procesov vodijo posameznike do ekstremnih dejanj, pa naj bo to nasilje nad drugimi ali nad sabo. Menim, da so samomori zaradi eksistenencialističnega nihilizma, to so samomori zato, ker je življenje nesmiselno in

absurdno, zelo redki. Samomori zaradi družbenega nihilizma pa so veliko bolj pogosti, vendar pri njih spregledamo globlji vzrok, ki je nihilizem. Vsi tradicionalni vzroki za samomor, kot so premajhna socialna integracija, pomankljiva čustvena rezilienca, socialni pritiski, itd., se stopnjujejo v prisotnosti nihilizma.

ZAKLJUČEK

Osmišljevanje življenja je vedno bilo pomembno. Na vprašanje smisla je v preteklosti odgovarjala institucija religije, ki pa je z razvojem znanosti izgubila veliko svoje moči. Spoznanje, da ni nobenega temelja na katerem bi lahko gradili življenje in, da smo obsojeni na svobodoje imelo dolgoročne posledice.

Ugotovil sem, da je proces nihilizma tesno povezan s procesom modernizacije. V teoretičnem delo sem predstavil, kako nihilizem vpliva na področja znanosti in gospodarstva in kako ta področja nato vplivata na mlade. V povezavi s samomori, pa sem ugotovil, da nihilizem precej spodbuja vzroke za samomore, kot so padec kolektivne zavesti, negotovost glede prihodnosti, slabi socialni stiki, itd. To lahko vidimo po večanem družbenem nelagodju, kar se kaže v povečanih občutjih tesnobe, nelagodja, depresije in nagnjenosti samomoru med mladim. Potrditev tega sem dobil v raziskavi mladine pri nas (Lavrič idr., Mladina 2010.) in z anketo, ki sem jo sam izvedel. Tej situacije pa prav zagotovo ne pomaga kronično pomanjkanje psihozifične vzgoje v naši družbi, ki pa je izredno pomembna. Kot je ugotovil Rozman, je mladost tudi biološko občutljivo obdobje. Ko pa se za mlade, ki so občutljivi tako biološko kot fizično ne zanima nihče mlade, se ti čedalje bolj obračajo v zasebno sfero. Če pa še tam posameznik ne najde potrebne podpore, se začne spogledovati z smrtjo. Zato so pristni človeški odnosi tako pomembni. Če želimo to situacijo danes izboljšati moramo najprej mladim prisluhniti in jim zagotoviti prihodnost katere se ne bodo bali, temveč bodo z veseljem vstopili v njo. Naučiti jih moramo, kako naj predelajo čustvene probleme in da nam je mar za njih. Ugotovil sem tudi, da smo Slovenci, kar se tiče samomorov in negativnih čustev dosti nad Evropskim povprečjem. Menim, da je to posledica slabih političnih in gospodarskih odločitev v naši državi.

Subjektivno videnje problema

S problematiko nihilizma sem se prvič srečal v šoli, pri pouku slovenščine. Tam smo brali Sartrovo dramo *Za zaprtimi vrati* in Camusovega *Tujca*. Ta dela so vzbudila moje zanimanje in sem pričel raziskovati to področje. Pri tem sem naletel na Galimbertijevo delo *Grozljivi gost*, ki pa se mi je zdelo izredno prodorno, saj sem kot predstavnik mlade generacije sam čutil posledice nihilizma, predvsem pomanjkanje pristnih človeških odnosov in pomanjkanje čustvene rezilience. S to seminarco sem želel poglobiti svoje znanje te problematike, saj sem mnenja, da je to velik problem naše družbe oz. še bo. Menim, da nihilizem ni nujno slab pojav, saj nam prinaša neomejeno svobodo. Pri tem se strinjam z Nietzschejem in njegovim pojmovanjem volje do moči. Če bi družba vzgojila psihofizično močne mlade, bi ti lahko živeli svobodno in srečno, brez negativnih posledic nihilizma. Tako pa nažalost tega ne

naredimo in marsikateri mladostnik, jaz med njimi, pomisli na samomor kot rešitev. Nekateri na žalost to tudi naredijo.

LITERATURA

Literatura iz *Nihilizem in mladi: vloga socialnega pedagoga (2011)*, avtorice Barbare Vrečar:

Bajželj, B. in Krajncan, M. (2008). Odnos – osnova za socialnopedagoško delo. V Krajncan,

M. (ur.), Zorc Maver, D. (ur.) in Bajželj, B. (ur.), *Socialna pedagogika – med teorijo in prakso* (str. 55-70). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Bauman, Z. (2002). *Tekoca moderna*. Ljubljana: Založba /*cf.

Beck, U. (2001). *Družba tveganja : na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.

Beck, U. in Beck-Gernsheim, E. (2006). *Popolnoma normalen kaos ljubezni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Boškic, R. (2005). Življenjski stili otrok in mladine. V Crnak-Meglic, A. (ur.), *Otroci in mladina v prehodni družbi : analiza položaja v Sloveniji* (str. 299-316). Ljubljana: Ministrstvo

za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

Brcar, P. (2005). Zdravstveno stanje otrok in mladostnikov v Sloveniji. V Crnak-Meglic, A.

(ur.), *Otroci in mladina v prehodni družbi : analiza položaja v Sloveniji* (str. 211-223).

Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

Burkard, F.P., Kunzmann, P. in Wiedmann, F. (1997). *DTV Atlas filozofije: tabele in teksti*.

Ljubljana: DZS.

_okic, Z. in Levicnik, V. (5. 1. 2011). *Šele, ko vemo, kaj bi radi, smo zreli za zvezo*.

Pridobljeno 7. 6. 2011 s http://dnevnik.si/tiskane_izdaje/nika/1042414909 .

Eagleton, T. (2009). *Smisel življenja: zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina.

Frankl, V. (1992). *Kljub vsemu recem življenju da*. Celje: Mohorjeva družba.

Frankl, V. (1994a). *Volja do smisla*. Celje: Mohorjeva družba.

Frankl, V. (1994b). *Zdravnik in duša*. Celje: Mohorjeva družba.

74

Gaber, S. (2000). O casu in duhu, ki hoče v šolo, ter o onem, ki noče domov – ali o šoli, polni

vrednot. V *Sodobna pedagogika*, 51 (1), 118 – 142.

Galimberti, U. (2009). *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*. Ljubljana: Modrijan.

Gogala, S. (2005). *Izbrani spisi*. Ljubljana: Društvo 2000.

Heidegger, M. (1971). *Evropski nihilizem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Heidegger, M. (1995). *Uvod v metafiziko*. Ljubljana: Slovenska matica.

Lasch, C. (1991). *The culture of narcissism : American life in an age of diminishing expectations*. New York; London: W.W. Norton & co.

Lavric, M. idr. (2010). *Mladina 2010: končno poročilo raziskave*. Pridobljeno 6. 2. 2011, s http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/novice/Tiskovka/Mladina_2010_Koncno_porocilo.pdf.

Lesar, I. (2002). *Med iskanjem in izbiro smisla: vpliv Franklove teorije smisla na vzgojno teorijo in prakso*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.

MacIntyre, A. (1993). *Kratka zgodovina etike*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Marjanovic Umek, L. (ur.) in Zupancic, M. (ur.). (2004). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Miheljak, V. (ur.). (2002). *Mladina 2000 : slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

Musek, J. (2000). *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti: Educy.

75

Nietzsche, F. (1991). *Volja do moci : poskus prevrednotenja vseh vrednot*. Ljubljana:

Slovenska matica.

Odak, F. (1993). Nietzschejevo pojmovanje nihilizma. *Nova revija: mesecnik za kulturo*, 12

(139-140), 1338-1340.

Palmer, D. (2002). *Ali središče drži?: uvod v zahodno filozofijo*. Ljubljana: DZS.

Pecek Cuk, M. in Lesar, I. (2009). *Moc vzgoje: sodobna vprašanja teorije vzgoje*. Ljubljana:

Tehniška založba Slovenije.

Pevec Rozman, M. (2009). *Etika in sodobna družba : MacIntyrejev poskus utemeljitve etike*.

Ljubljana: Nova revija.

Poljšak Škraban, O. (2004). *Obdobje adolescence in razvoj identitete : izbrane teme*.

Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Sande, M. (2004). *Uporaba drog v družbi tveganj: vpliv varovalnih dejavnikov in dejavnikov*

tveganja. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Sartre, J.P. (1968). *Izbrani filozofski spisi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Sovre, A. (1988). *Predsokratiki*. Ljubljana: Slovenska matica.

Stres, A. (1979). *Nic in smisel: filozofske osnove nihilizma*. Ljubljana: Naše tromostovje.

Stres, A. (1999). *Etika ali filozofija morale*. Ljubljana: Družina.

Šebart, M. (2000). Šola, vzgoja in vrednote. V *Sodobna pedagogika*, 51 (1), 64 – 80.

Tavzes, M (ur.). (2002). *Veliki slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Taylor, C. (2000). *Nelagodna sodobnost*. Ljubljana: Študentska založba.

76

Taylor, C. (2007). *A secular age*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.

Teller, J. (2006). *Nic*. Ljubljana: Grlica.

Ule, M. in Mihelj, V. (1995). *Prihodnost mladine*. Ljubljana: DZS, Ministrstvo za šolstvo

in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

Ule, M., Renner, T., Mencin Ceplak, M. in Tivadar, B. (2000). *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

Ule, M. (2008). *Za vedno mladi?: socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ule, M., Tivadar, B. in Živoder, A. (2011). Na mladih svet stoji, kje pa stojijo mladi – študentje? *Teorija in praksa: družboslovna revija*, 48 (1), 7-24.

Vattimo, G. (1997). *Konec moderne*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

Vattimo, G. (2004). *Filozofska karta 20. stoletja : tehnika in eksistenca*. Ljubljana: Sophia.

Woodward, A. (2002). Nihilism and the postmodern in Vattimo's Nietzsche. *Minerva – An*

Internet Journal of Philosophy, 6, 51-67. Pridobljeno 5. 2. 2011 s

<http://www.ul.ie/~philos/vol6/nihilism.html> .

Žorž, B. (1999). Mladi med željami, pasivnostjo in (ne)smislom. V Žebovec, I. (ur.) in Erjavec, M. (ur.), *Sodobne oblike revščine mladih : mladi, ulica, prihodnost* (str. 88-110). Ljubljana: Salve.

Literatura iz *Samomor med mladimi* (2004), Davida Rozmana:

Zapis iz predavanja *Stres, depresija in samomor pri otrocih in mladostnikih; Seminar za svetovalne delavce osnovnih in srednjih ter dijaških domov*; 16. oktober 2002 (Zavod za zdravstveno varstvo Celje), str.2

Andrej Marušič, Saška Roškar, *Slovenija s samomorom ali brez* (Ljubljana, Državna založba Slovenije, 2003)

Emile Durkheim, *Samomor-prepoved incesta in njeni izviri* (Ljubljana, ŠKUC – Filozofska fakulteta, 1992)

Učbenik Sociologija, gradivo za srednje šole (Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1997)

Gregor Tomc, *Urbana plemena; subkulture v Sloveniji v devetdesetih* (Ljubljana, Študentska založba, 1999)

Popis prebivalstva v letu 2002, naveden na internetni strani <http://www.stat.si/popis2002/> (10.1.2004)

Barracrough B.M.: *The Bible suicides*, (Acta Psychiat Scand, 1992); 86: 64 - 69

Inštitut za varovanje zdravja; *Baze podatkov umrlih* (10.1.2004)

Intervju z psihiatrinjo, dr. med. Tatjano Gorjanc (Zdravstveni dom Trbovlje, 25.3.2004); ustni vir

Priloga

Prilagam originalno verzijo anketnega vprašalnika.

XSPOL - Gender:

- ☐ Male
☐ Female

Q1 - I am from:

- ☐ Slovenia
☐ Europe
☐ Asia

Q2 - I live in a:

- ☐ rural environment
☐ urban environment

Q3 - The future of our society will be:

	Much better than the present	A bit better than the present	The same	Worse than the present	Much worse than the present
Vpišite besedilo odgovora 1	☐	☐	☐	☐	☐

Q4 - My personal future will be

Vpišite besedilo odgovora 1

Much better than the present	A bit better than the present	The same	Worse than the present	Much worse than the present
☐	☐	☐	☐	☐

Q5 - How much does the following sentence describes you: I fear that I will not be able to get a job.

- ☐ It describes me
☐ It does not describe me

Q6 - How much does the following sentence describe you: I fear that I will lose my job (For those who are not employed, pleas describe how much you think you will fear when you have a job)

- ☐ It describes me
☐ It does not describe me

Q7 - Personal feelings

	Never	Rarely	Sometime s	Often	Always
I feel depressed	☐	☐	☐	☐	☐
I think life is not worth living	☐	☐	☐	☐	☐
I worry about my future	☐	☐	☐	☐	☐
I think life is meaningless	☐	☐	☐	☐	☐
I feel that I am going to explode any moment.	☐	☐	☐	☐	☐
I think of committing suicide	☐	☐	☐	☐	☐
I have a feeling of uncertainty	☐	☐	☐	☐	☐
I have a feeling of anxiety	☐	☐	☐	☐	☐

Q8 - Emotions and human interaction

	Not at all	Slightly	Moderatel y	Somewha t	Very
How much do you think society cares about you	☐	☐	☐	☐	☐
How much do you think your parents care about you	☐	☐	☐	☐	☐
How much do you think teachers care about you	☐	☐	☐	☐	☐
How much do you think your peers care about you	☐	☐	☐	☐	☐
How well can you handle emotionaly stressful situations.	☐	☐	☐	☐	☐
How well do you think you can express your emotions	☐	☐	☐	☐	☐
How important do you think emotions and	☐	☐	☐	☐	☐

	Not at all	Slightly	Moderately	Somewhat	Very
--	------------	----------	------------	----------	------

emotional intelligence are

Zahvala

Zahvaljujem se vsem, ki so mi pomagali pri pisanju te seminarske naloge, v prvi vrsti profesorju Sergeju Vučerju, ki me je vodil in mi pomagal pri obdelavi teme. Zahvalil bi se tudi Ani Kotnik za lektoriranje in vsem tujim debaterjem, ki so mi pomagali anketo razdeliti.